

«Θαλής – Μορφές δημόσιας κοινωνικότητας στην αστική Ελλάδα του 20ού αιώνα: σύλλογοι, δίκτυα κοινωνικής παρέμβασης και συλλογικές υποκειμενικότητες»

Ε' κοινό σεμινάριο ερευνητικών ομάδων, Μυτιλήνη, 5-6/12/2014

Ελένη Φουρναράκη,

«Δημόσια κοινωνικότητα και νεότητα στην Ερμούπολη, 1915-1940: το παράδειγμα των επίσημων ‘εθνικών – θρησκευτικών’ εορτών»

Στη Μελέτη Περίπτωσης «Εθελοντικές συσσωματώσεις νέων ή που απευθύνονται σε νέους και παιδιά, στην Ερμούπολη/Σύρο 1890-1974», στην οποία συμμετέχω, επιχειρώ να συμβάλω μέσα από τη διερεύνηση της ειδικότερης περίπτωσης των τοπικών παραρτημάτων οργανώσεων για νέους με πανελλαδική εμβέλεια, ακριβέστερα οργανώσεων που απευθύνονται αποκλειστικά ή στοχευμένα σε νέους ή/και νέες, και οι οποίες επιπλέον διαθέτουν διεθνή δικτύωση ή έστω πρότυπα: το Λύκειο των Ελληνίδων (έτος ίδρυσης στη Σύρο: 1915), το Σώμα Ελλήνων

Προσκόπων (έτος επίσημης ίδρυσης: 1915) και εκείνο των Ελληνίδων Οδηγών (1934), η Χριστιανική Αδελφότης Νέων (1930;) και η Εθνική Οργανώσις Νεολαίας (1937) είναι οι τέσσερις οργανώσεις που ερευνώ. Παρά τις διαφορές μεταξύ τους, συνιστούν μια διακριτή κατηγορία μέσα στο ποικίλο σύμπαν των εθελούσιων συσσωματώσεων που δραστηριοποιούνται στην Ερμούπολη του πρώτου μισού του 20ού αιώνα γύρω από την παιδική ηλικία και τη νεότητα: πρόκειται για απολύτως τυπικές και οργανωμένες μορφές μιας πιο σαφώς οριοθετημένης νεανικής δημόσιας κοινωνικότητας, οι οποίες *ελέγχονται από ενήλικες αλλά έχουν σαφή στόχο να οργανώσουν ή/και να κινητοποιήσουν τους ίδιους τους νέους στις τάξεις τους*, στη βάση προσλήψεων για τη νεανική συνάφεια, έμφυλων και ταξικά διαφοροποιημένων, αλλά που συγκλίνουν σε νεωτερικές αντιλήψεις και πρακτικές διαχείρισης, πιο συγκεκριμένα, του «ελεύθερου χρόνου», της κοινωνικότητας και αναψυχής των νέων, προς κατευθύνσεις «επωφελείς» για τους ίδιους, το έθνος και την αστική κοινωνία.

Στόχος μου είναι η διερεύνηση της δημόσιας παρουσίας και δράσης των παραπάνω σωματείων στην Ερμούπολη, σε σχέση με αντιλήψεις της νεότητας ως διακριτού κοινωνικού ζητήματος ή «προβλήματος». Στην πρώτη μου αυτή εισήγηση, ωστόσο, θα επιχειρήσω να διερευνήσω αυτή την παρουσία, γενικότερα την παρουσία της νεότητας, μέσα από ένα πεδίο ευρύτερης δημόσιας κοινωνικότητας, όπου η νεότητα αναμένεται να παίζει έναν διακριτό ρόλο: τις επίσημες εθνικές-θρησκευτικές εορτές, ένα παράδειγμα πρόσφορο, όπως θα προσπαθήσω να δείξω, προκειμένου να δούμε πώς, με ποιους όρους, εμπλέκεται η νεότητα στο πλαίσιο αυτών των συμβολικών και τελετουργικών δομών που επινοούν και επιτελούν την παράδοση του έθνους, στο ιδιαίτερο πλαίσιο μιας τοπικής αστικής κοινωνίας.

Οι επίσημες εθνικές-θρησκευτικές εορτές: πρώτες υποθέσεις εργασίας

Σύμφωνα με το αρχειακό υλικό που μελέτησα¹, μια σημαντική διάσταση και διακριτή κατηγορία της δημόσιας κοινωνικότητας στην Ερμούπολη του πρώτου μισού του 20ού αιώνα, όπως και στις άλλες πόλεις και ιδιαίτερα στις έδρες νομών, είναι οι επίσημες εθνικές-θρησκευτικές και, κατά την έκφραση της εποχής, «πάνδημες» εορτές. Ο χαρακτηρισμός *επίσημες* εδώ, σε συνδυασμό με τους άλλους

---

¹ Βλ. εδώ, επόμενη ενότητα. Το παρόν κείμενο κατατίθεται εδώ σε πιο επεξεργασμένη μορφή από εκείνη με την οποία παρουσιάστηκε στο πλαίσιο του Ε' Κοινού Σεμιναρίου Εργασίας: έχουν ληφθεί υπόψη ερωτήματα και παρατηρήσεις που έγιναν κατά την παρουσίασή του, και έχει επαυξηθεί με πιο συστηματική παρουσίαση των πραγματολογικών δεδομένων. Τέλος, το κείμενο συνοδεύεται από Παράρτημα (εδώ, σ. 36-47) με ενδεικτικές φωτογραφίες (εικ. 1-12) από τα βασικά τεκμήρια, δηλαδή έντυπες αναγγελίες και προγράμματα των εορτών.

χαρακτηρισμούς, μπορεί να έχει πολλές σημασίες: πρόκειται για εορτές που κατά κανόνα οργανώνονται από τις επίσημες πολιτικές αρχές του τόπου είτε αυτές εκπροσωπούν το κράτος είτε την τοπική αυτοδιοίκηση, δηλαδή από τη Νομαρχία Κυκλάδων ή το Δήμο Ερμούπολης· έχουν επετειακό χαρακτήρα και παραπέμπουν στο ελληνικό έθνος, την κουλτούρα και την ιστορία του, όπως αυτά εκφράζονται από την «επίσημη» κρατική ιδεολογία, είτε οι εορτές συνδέονται με το θρησκευτικό ημερολόγιο, κυρίως με τις κορυφαίες εορτές της ορθοδοξίας, είτε με το κοσμικό εορτολόγιο του έθνους-κράτους (π.χ. η επέτειος της 25^{ης} Μαρτίου και η ονομαστική εορτή του βασιλιά)· τέλος, γιορτάζονται με μεγάλη επισημότητα, διατηρώντας σταθερά, παρά τις όποιες αλλαγές, *μια βασική επαναλαμβανόμενη και τυποποιημένη τελετουργική δομή με κεντρικό γεγονός την εκκλησιαστική τελετή* (δοξολογία, παράκληση ή επιμνημόσυνη δέηση όσον αφορά τις κοσμικές-εθνικές επετείους). *Η τελετουργική αυτή δομή συγκροτεί και 'συμβολοποιεί' τη μνήμη του έθνους-κράτους γενικά, υπακούοντας σε μια αυστηρή εθιμοτυπική τάξη, ένα πρωτόκολλο, το οποίο ταυτόχρονα επιτελεί συμβολικά ιεραρχίες αλλά και ταυτοποιητικές διαδικασίες στους κόλπους της τοπικής κοινωνίας.*

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά, πλην της επετειακότητας, διατηρούνται κι όταν πρόκειται για εορτές 'εκτός σειράς', δηλαδή *που υπαγορεύονται από τη συγκυρία*. Είναι η περίπτωση εορτών που, όπως θα δούμε αναλυτικότερα πιο κάτω, θεσπίζονται είτε κεντρικά είτε με πρωτοβουλία δημάρχων της Ερμούπολης υπό το κράτος σημαντικών εθνικών περιστάσεων, κυρίως διπλωματικών και στρατιωτικών εξελίξεων. Προϊόν αυτών των περιστάσεων, οι εορτές αυτές εύλογα αποτυπώνουν και την *πολιτική συγκυρία*, όπως, λόγου χάριν, ο «πανηγυρισμός» της «Εθνικής Αποκαταστάσεως» τον Σεπτέμβριο του 1920 που η αναγγελία του εξυμνεί τον Βενιζέλο ή η «Επίσημος Δοξολογία» για τις στρατιωτικές νίκες στη Μ. Ασία τον Ιούλιο του 1921 που συνδέεται αντίθετα με τον «Μέγαν και Ένδοξον ημών Στρατηλάτην Κωνσταντίνον Β'».

Σε όλες αυτές τις διαφορετικές περιπτώσεις μαζικών επίσημων τελετών, πέρα από στερεότυπα εθνικά μηνύματα και παρά τα διαφορετικά επιμέρους νοήματα – συχνά και άμεσα πολιτικά– που εκπέμπονται σε αυτές, *μπορούμε να δούμε την τοπική κοινωνία να παράγει συμβολικά μια ιεραρχημένη και συνεκτική εικόνα για τον εαυτό της μέσα από τα πλέγματα εξουσίας που τη συγκροτούν*. Συγχρόνως, μέσα από την τελετουργική-συμβολική αυτή γλώσσα, *το οικείο και το καθημερινό*, οι ίδιοι οι χώροι της πόλης και οι ποικίλες κοινωνικές τους χρήσεις της καθημερινότητας,

*επανασηματοδοτούνται και μετασχηματίζονται σε κάτι ευρύτερο και ενοποιητικό που επιτελεί το «εθνικό», το «τοπικό» αλλά και άλλες διαδικασίες ταυτοποιήσεων. Το πλήθος που συρρέει στα κέντρα αυτών των τελετών, τα οποία δεν είναι άλλα από τους δυο κορυφαίους πόλους της ερμουπολίτικης αστικής κοινωνικότητας, αφενός το ναό του Αγίου Νικολάου (ή στις μεγάλες θρησκευτικές τελετές το μητροπολιτικό ναό της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα) και αφετέρου την κεντρική πλατεία Μιαούλη μπροστά από το δημαρχιακό μέγαρο, έχει την ευκαιρία να δει σταθερά τους αξιωματούχους και τους εκπροσώπους του να επιτελούν δημόσια τους διακριτούς τους ρόλους και κοινωνικές ταυτότητες μέσα από επαναλαμβανόμενες εθιμοτυπικές πρακτικές: λόγου χάριν, την «κατά τάξιν» χοροστασία του κλήρου, την πάνδημη πομπή όπου προηγούνται οι κάθε λογής επίσημοι ή, ακόμα πιο χαρακτηριστικά, την «παράταξιν» πάνω στο πλατύσκαλο της κλίμακας του Δημαρχείου των αρχών του τόπου, κατά σειρά πολιτικών, δικαστικών και στρατιωτικών αρχών, ακολουθούμενων από τα στελέχη των επιστημονικών-επαγγελματικών συλλόγων (όπως ο Ιατρικός και ο Δικηγορικός Σύλλογος), και κλείνοντας με τις αντιπροσωπείες ποικίλων άλλων σωματείων της πόλης με τα λάβαρα τους –επαγγελματικών-εργατικών σωματείων (των «συντεχνιών», όπως συχνά αποκαλούνται στις αναγγελίες των εορτών) αλλά και φιλανθρωπικών, εκπολιτιστικών κ.ά. Πρόκειται για εθιμοτυπικές πρακτικές που κανονικοποιούν τις ιεραρχίες, κατασκευάζοντας και σφυρηλατώντας όμως ταυτόχρονα *πολλαπλά αισθήματα του συνανήκειν στην κοινότητα*. Είτε η κοινότητα ορίζεται από επαγγελματικές και άλλες κοινωνικές διαφοροποιήσεις είτε από μια ομογενοποιητική αστική «ερμουπολίτικη» ταυτότητα είτε παραπέμπει συγχρόνως στην ευρύτερη και νοερή κοινότητα του έθνους, στους κόλπους αυτών των «πάνδημων» τελετών της τοπικής κοινωνίας *επιτελούνται δημόσια ταυτοποιήσεις που ενσωματώνουν συμβολικά τα μέλη της σε διαφορετικές εκδοχές του συνανήκειν, την ίδια στιγμή που επαναβεβαιώνονται καθησυχαστικά οι υφιστάμενες ιεραρχίες*.*

Βασικό στοιχείο της διττής αυτής λειτουργίας των επίσημων δημόσιων τελετών είναι η ενσωμάτωση στην εθιμοτυπική τους τάξη της «κοινωνίας των πολιτών» με τη μορφή των εκπροσώπων των ποικίλων συλλόγων και επαγγελματικών σωματείων της πόλης· πλην όμως, ενσωμάτωση *συμβολικά διαβαθμισμένη εσωτερικά και υποδεέστερη συγκριτικά προς τις αρχές του τόπου και τους εκπροσώπους του κράτους*. Στο πλαίσιο αυτών των μαζικών επίσημων εορτασμών, κράτος, τοπική αυτοδιοίκηση και «κοινωνία των πολιτών», παρά τη διακριτή τους ορατότητα, μοιάζουν συγχρόνως να συμφύρονται, να συγχέονται και να ενοποιούνται στους κόλπους μιας επιβλητικής

τελετουργικής δομής, της οποίας επιπλέον κεντρικό χαρακτηριστικό είναι σταθερά η εκκλησιαστική λειτουργία. Έτσι, συνολικά, διαμορφώνεται ένα συμβολικό πεδίο εντός του οποίου άτομα και συλλογικά υποκείμενα –ανάμεσά τους και η νεότητα που μας ενδιαφέρει εδώ– μπορούν να «αναγνωρίσουν» τον εαυτό τους και συγχρόνως να «αφομοιώσουν» τη θέση τους στην κοινωνική ιεραρχία.

Ας μην θεωρηθεί, ωστόσο, ότι οι τελετές αυτές προσεγγίζονται εδώ ως μια συμβολική δομή τόσο «παγωμένη» στο χρόνο όσο και η φωτογραφία που κοσμεί τη σελίδα τίτλου του παρόντος κειμένου. Οι εορτές αυτές, παρά την αυστηρή και μονότονα επαναλαμβανόμενη τυποποίηση βασικών τελετουργικών πρακτικών – τυπικό χαρακτηριστικό άλλωστε όλων των πρακτικών που συνιστούν και επιτελούν «επινοημένες παραδόσεις» εθνικές ή/και κοινωνικές²–, και παρά την εκ πρώτης όψεως περιορισμένη διάθεση για καινοτομία που υποδηλώνει η εξίσου έντονη τυποποίηση και ομοιομορφία των έντυπων αναγγελιών τους, εντούτοις υπόκεινται στην αλλαγή, ακόμα και στο βραχύ χρόνο μιας εικοσιπενταετίας που εξετάζουμε εδώ, ιδιαίτερα μάλιστα κατά την περίοδο των διχαστικών συγκρούσεων του Μεσοπολέμου. Εξάλλου, οι επίσημες δημόσιες εορτές από τις απαρχές της θέσπισής τους σε κεντρικό επίπεδο, *‘συνδιαλέγονται’, λιγότερο ή περισσότερο άμεσα, με τη δυναμική των πολιτικών συγκυριών*, όχι μόνο οι εορτές ‘εκτός σειράς’ όπως είδαμε, αλλά και οι επετειακές εορτές. Τούτο, λόγου χάριν, είναι ορατό στον τρόπο με τον οποίο αυτές παρουσιάζονται (ή αποσιωπούνται ενδεχομένως) στον Τύπο, αποτυπώνεται γενικότερα στις λογοθετικές χρήσεις και εννοσιολογήσεις τους στη δημόσια σφαίρα. Πράγματι, όπως έχει δείξει και διεθνώς η έρευνα για εθνικές επετείους, ακριβώς λόγω της περιοδικότητάς τους, αποτυπώνουν την αστάθεια πολιτικών και κοινωνικών αντιπαραθέσεων, όπως συμβαίνει ειδικότερα και στα καθ’ ημάς, με τους κεντρικούς εορτασμούς στην πρωτεύουσα της κορυφαίας και σταθερότερης εξ αυτών, της 25^{ης} Μαρτίου, αλλά και των δυναστικών-εθνικών εορτών.³

---

² Για την έννοια της επινοημένης παράδοσης, βλ. Eric Hobsbawm, “Introduction: Inventing Traditions”, στο E. Hobsbawm - T. Ranger (επιμ.), *The Invention of Tradition*, Cambridge University Press: Κέμπριτζ 1984 (2η έκδ.), σ. 1-14 και του ίδιου, “Mass-Producing Traditions: Europe, 1870-1914”, στο ίδιο, σ. 263-307.

³ Βλ. σχετικά: Χριστίνα Κουλούρη, «Γιορτάζοντας το έθνος: εθνικές επέτειοι στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα», στο Δέσποινα Ι. Παπαδημητρίου και Σεραφεύμ Ι. Σεφεριάδης (επιμ. – εισαγωγή), *Αθέατες όψεις της ιστορίας: Κείμενα αφιερωμένα στον Γιάνη Γιανουλόπουλο*, Ασίνη, Αθήνα 2012, σ. 181-210 (ιδιαίτερα σ. 196-197).

Συγχρόνως, όμως, οι επίσημες δημόσιες τελετές στους κόλπους μιας τοπικής κοινωνίας, όπως υποδεικνύει και το πραγματολογικό μου υλικό, *δεν συνιστούν απλή 'μικρογραφία' του αντίστοιχου κεντρικού εορτασμού τους*, εκείνου δηλαδή που λαμβάνει χώρα στην καρδιά του εθνικού κράτους και της κεντρικής εξουσίας, αλλά συν-διαμορφώνονται και από τοπικές κοινωνικές πραγματικότητες, ανάγκες και δυναμικές. Για παράδειγμα, μολονότι η σταθερότητα και η κεντρική σημασία της εκκλησιαστικής τελετής σε όλες τις επίσημες δημόσιες εορτές κάθε άλλο παρά συνιστά τοπική ιδιαιτερότητα –ήταν καθιερωμένη κεντρικά ήδη από την δεκαετία του 1830, στη βάση μάλιστα δυτικών προτύπων⁴–, εντούτοις η μη διάκριση ορισμένων μεγάλων εορτών της ορθοδοξίας από τις καθεαυτό κοσμικές επετείους του έθνους-κράτους συντελείται κατά πάσα πιθανότητα τοπικά, δηλαδή με τον τρόπο που διαμορφώθηκαν σε τοπικό επίπεδο (εν προκειμένω στη Σύρο) οι επίσημες εορτές ως σταθερή και μαζική δημόσια κοινωνικότητα. Αλλά και επιμέρους εορταστικές πρακτικές κεντρικά καθιερωμένες διαφοροποιούνται στους κόλπους της τοπικής κοινωνίας, τόσο ως προς τυχόν περιορισμούς στην εφαρμογή τους στην πράξη, όσο και, κυρίως, ως προς την κοινωνική τους λειτουργία και συμβολική δυναμική, την παραγωγή και την πρόσληψη νοημάτων. Έτσι, λόγου χάριν, η τελετουργική πρακτική της πάνδημης πομπής που κινείται, μπρος και πίσω, ανάμεσα στον Άγιο Νικόλαο και την κεντρική πλατεία Μιαούλη με το Δημαρχείο, αναβαπτίζοντας σε εθνικά σημασιολογικά συμφραζόμενα τους δυο αυτούς πόλους της καθημερινής τοπικής αστικής κοινωνικότητας, δύσκολα μπορεί να θεωρηθεί απλώς 'μικρογραφία' της αντίστοιχης εορταστικής διαδικασίας την οποία, όταν καθιερώθηκε τον 19^ο αιώνα, παρακολουθούσε στατικά και παθητικά το πλήθος των θεατών της πρωτεύουσας, υπό την έντονη παρουσία του στρατού: δηλαδή, την επιβλητική πομπή των προσώπων που ενσαρκώνουν την εξουσία, βασικά του μονάρχη, η οποία συγκροτούσε τον συμβολικό εορταστικό άξονα ανάμεσα στη Μητρόπολη και την πλατεία Συντάγματος με το παλάτι. Αν στη δεύτερη περίπτωση κάθε διαίρεση που απειλεί την ενότητα του έθνους και την ισχύ του κράτους μοιάζει να αίρεται, στην δεύτερη περίπτωση η αναγωγή στο εθνικό επιτελείται ακριβώς με τη διαμεσολάβηση μιας διαβαθμισμένης πολλαπλότητας ρόλων και ιεραρχιών στις διαστάσεις της τοπικής κοινωνίας, όπου

---

⁴ Σε πολλές εθνικές περιπτώσεις στην Δ. Ευρώπη του 19ου αιώνα, ο εορτασμός δυναστικών και εθνικών επετείων, παρά τον εκκοσμηκευμένο χαρακτήρα τους, διατηρεί την εκκλησιαστική τελετουργία ως βασικό του στοιχείο, διαμορφώνοντας ένα πρότυπο που ακολουθήθηκε και στην ελληνική περίπτωση, αν και με επαναπροσδιορισμούς, ήδη από την πρώτη διαμόρφωση των αντίστοιχων εορτών κατά την περίοδο της διακυβέρνησης των Βαυαρών και του Όθωνα: *στο ίδιο*.

επιπλέον τα πρόσωπα είναι οικεία, το γνώριμο και το καθημερινό επανασηματοδοτείται μεν αλλά είναι εκεί, παρόν. Είναι βάσιμη, λοιπόν, η υπόθεση εργασίας, ότι, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, το κεντρικά καθιερωμένο τυπικό των επίσημων δημόσιων εορτών υφίσταται μετασχηματισμούς στο εκάστοτε τοπικό κοινωνικό πλαίσιο, συγκροτώντας εντέλει ένα σχετικά αυτόνομο (ως προς το αντίστοιχο της πρωτεύουσας) πεδίο δημόσιας αστικής κοινωνικότητας, καθορισμένο από την ίδια την συνθήκη της τοπικότητας, ιδιαίτερα ως προς τη δόμηση και έκφραση των κοινωνικών και πολιτικών εξουσιών· ένα σχετικά αυτόνομο πεδίο αστικής δημόσιας κοινωνικότητας, το οποίο, όπως θα επιχειρήσω να δείξω, είναι περισσότερο ρευστό και μεταβαλλόμενο από όσο φαίνεται εκ πρώτης όψεως. Ένα από τα «κλειδιά» για την ανάδειξη αυτής της μεταβλητότητας, είναι –ακόμα μια υπόθεση εργασίας– ο ρόλος της νεότητας σε αυτές τις εορτές.

Πρώιμες ίσως και πρωτογενείς οι παραπάνω σκέψεις εφόσον η συγκεκριμένη έρευνα βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη, ορίζουν ωστόσο, νομίζω, ένα πλαίσιο οπτικής προκειμένου να ανιχνευθούν τα στοιχεία που συνθέτουν την *ξεχωριστή κοινωνική δυναμική* αυτού του είδους των δημόσιων τελετών στο πλαίσιο της τοπικής κοινωνίας· ένα πλαίσιο που όσο γνωρίζω απουσιάζει από τις, λιγιστές έτσι κι αλλιώς, σχετικές ελληνικές ιστορικές μελέτες, εστιασμένες κυρίως στον κεντρικό εορτασμό επετείων.⁵ Επίσης, οι παραπάνω σκέψεις επιτρέπουν να τεθεί το εγχείρημα ότι οι εορτές αυτές συνιστούν ενδεχομένως ένα πρόσφορο παράδειγμα για να προσεγγίσουμε τη δημόσια κοινωνικότητα όχι με την περιορισμένη έννοια των οργανωμένων κοινωνικών συναναστροφών, αλλά με την ευρύτερη αναλυτική της χρησιμότητα για την κατανόηση του κοινωνικού, και μάλιστα στη σχέση του με το κράτος –όπως η σχέση αυτή, εννοείται, εκφράζεται στο πλαίσιο μιας αστικής τοπικής κοινωνίας–, ζήτημα που απασχολεί ιδιαίτερα το ερευνητικό αυτό πρόγραμμα. Τέλος, για την προσέγγιση των παραπάνω ζητημάτων, είναι ίσως ιδιαίτερα πρόσφορη η επικέντρωση στην περίοδο του Μεσοπολέμου: όταν, στους κόλπους των διχαστικών πολιτικών και κοινωνικών συγκρούσεων, το ζήτημα της κοινωνικής συνοχής αναδύεται με

---

⁵ Βλ. ενδεικτικά: Χάρης Εξερτζόγλου, «Πολιτικές τελετουργίες στη Νεώτερη Ελλάδα. Η μετακομιδή των οστών του Γρηγορίου Ε' και η πεντηκονταετηρίδα της Ελληνικής Επανάστασης», *Μνήμων* 23 (2001), σ. 153-182. Στους κεντρικούς εορτασμούς εθνικών-δυναστικών επετείων εστιάζει και η Χ. Κουλούρη, «Γιορτάζοντας το έθνος», *ό.π.* (όπου και άλλες σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές). Σχετικά με τους λόγους που παράγονται στη δημόσια σφαίρα της πρωτεύουσας κυρίως, γύρω από την κορυφαία εθνική επέτειο της 25^{ης} Μαρτίου στις αρχές του 20ού αιώνα, βλ. επίσης: Μαρία Ρεπούση, «Το νέο Εικοσιένα. Η ανολοκλήρωτη ελληνική επανάσταση στις δημόσιες επετειακές αφηγήσεις της πρώτης εκατονταετηρίδας της», στο Δ. Ι. Παπαδημητρίου και Σ. Ι. Σεφεριάδης (επιμ. – εισαγωγή), *Αθέατες όψεις της ιστορίας*, *ό.π.*, σ. 161-180.

πρωτοφανή ιστορικά ένταση, επιτείνοντας πολλαπλά την κρισιμότητα και τη νομιμοποιητική λειτουργία τέτοιων επίσημων και πάνδημων εορτών. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο πως οι τελευταίες φαίνεται ότι τότε κανονικοποιούνται περαιτέρω και ο εορτασμός τους, κεντρικά αλλά και στις τοπικές κοινωνίες, αποκτά ολοένα και πιο μνημειακό χαρακτήρα

Στην παρούσα εισήγηση θα επιχειρήσω να ελέγξω όψεις των παραπάνω υποθέσεων εργασίας μέσα από μια πρώτη απόπειρα πραγματολογικής χαρτογράφησης του πεδίου των επίσημων δημόσιων τελετών στην Ερμούπολη λίγο πριν και, κυρίως, κατά τον Μεσοπόλεμο, καθώς και των αλλαγών που αυτό το πεδίο ενδεχομένως υφίσταται κατά τη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου, ιδιαίτερα με την πολιτειακή τομή του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου. Συγχρόνως, και σε σχέση με τυχόν αλλαγές στα χαρακτηριστικά των τελετών αυτών, θα επιχειρήσω να ανιχνεύσω σε αυτές την παρουσία της νεότητας και την εξέλιξη αυτής της παρουσίας, εγχείρημα ωστόσο αποσπασματικό λόγω των κενών στα αρχειακά τεκμήρια που έχω μελετήσει.

Οι αρχειακές πηγές και η πρώτη απόπειρα χαρτογράφησης του πεδίου

Η πρώτη φάση της έρευνάς μου για τις επίσημες δημόσιες τελετές και την παρουσία των νέων σε αυτές βασίστηκε σχεδόν αποκλειστικά στο σχετικό υλικό του Δημοτικού Αρχείου της Ερμούπολης (στο εξής ΔΑΕ), και πιο συγκεκριμένα στην ενότητα η οποία, βάσει του διαγράμματος ταξινόμησης του Αρχείου, υπάγεται στα έγγραφα της Γραμματείας της Διοικητικής Υπηρεσίας του Δήμου Ερμούπολεως και επιγράφεται «Εορτές-τελετές».⁶ Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει δεκατέσσερις φακέλους και έναν μεγάλο όγκο εγγράφων που εκτείνονται από το 1870 μέχρι το 1950 περίπου, αποτελούνται από αλληλογραφία του Δήμου και ποικίλο έντυπο υλικό, και αφορούν ένα ευρύ φάσμα δημόσιων τελετών τόσο ως προς την επίσημη αρχή που τις διοργανώνει όσο και ως προς το χαρακτήρα και το περιεχόμενό τους: από τις τελετές που έχουν αποκλειστικά θρησκευτικό χαρακτήρα και εμπίπτουν στην αρμοδιότητα των τοπικών εκκλησιαστικών αρχών, μέχρι εκείνες στις οποίες, άμεσα ή έμμεσα, εμπλέκεται ο Δήμος ή το κράτος· κι από τελετές που αφορούν κηδείες και μνημόσυνα κρατικών, δημοτικών και άλλων εν ενεργεία ή μη αξιωματούχων ή εν γένει τοπικών παραγόντων, μέχρι τις τελετές που με ενδιαφέρουν εδώ και τις οποίες

---

⁶ Βλ. Χρήστος Λούκος - Πόπη Πολέμη, *Οδηγός Δημοτικού Αρχείου Ερμούπολης 1821-1949*, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 1987, σ. 22 (Φάκελοι αρ. 1 έως 14).

επεχείρησα να ορίσω στην προηγούμενη ενότητα.⁷ Ας σημειωθεί ότι αυτή η ποικιλία εορτών-τελετών δεν κατατάσσεται σαφώς ανά ομοειδείς κατηγορίες, αλλά η πλειονότητα των φακέλων, οι οποίοι από ταξινομική άποψη προσδιορίζονται χρονολογικά, αναπαράγει αυτή την ποικιλία. Συνεπώς τα κριτήρια με τα οποία επέλεξα και διαχώρισα ένα είδος εορτών με τα χαρακτηριστικά που προανέφερα για να τις μελετήσω, προέκυψαν από την εικόνα που σχημάτισα κατά την αυτογία στο αρχειακό αυτό υλικό και δεν βασίζονται σε προϋπάρχουσες κατηγοριοποιήσεις του υλικού (π.χ. από τη διοικητική υπηρεσία του ίδιου του Δήμου που το διαφύλαξε).

Πιο συγκεκριμένα, το δείγμα του υλικού που μελέτησα προέρχεται από τέσσερις φακέλους (που περιέχουν συνολικά πάνω από χίλια έγγραφα από το 1910 ως το 1949), και καλύπτει την περίοδο από το 1915 έως το 1940, δηλαδή, δεν περιορίζεται αυστηρά στον ελληνικό Μεσοπόλεμο.⁸ Απαρτίζεται δε κατά κύριο λόγο από έντυπες ανακοινώσεις και προγράμματα δημόσιων εορτών καθώς και χειρόγραφες ή έντυπες προσκλήσεις προς προέδρους ή διοικητικά συμβούλια ποικίλων σωματείων ή άλλη σχετική αλληλογραφία των εκάστοτε δημάρχων, ως άμεσων διοργανωτών των εορτών ή συν-υπεύθυνων για την υλοποίησή τους.⁹ Όσα ακολουθούν, λοιπόν, βασίζονται κατά κύριο λόγο σε αυτού του είδους τα τεκμήρια. Περιστασιακά και ενδεικτικά μόνο αξιοποιούνται ανταποκρίσεις στον τοπικό Τύπο για αυτές τις εορτές. Η συστηματική έρευνα στον τοπικό Τύπο μένει να γίνει, κάτι που αναμφίβολα θα εμπλουτίσει πραγματολογικά και αναλυτικά το υπό μελέτη αντικείμενο, αναδεικνύοντας και άλλες όψεις της κοινωνικής δυναμικής των εορτών αυτών (πλην εκείνων που έθεσα πιο πάνω), ιδιαίτερα όσον αφορά την πρόσληψή τους και τους λόγους που αρθρώνονται δημόσια για αυτές, αλλά και σχετικά με την

---

⁷ Είναι μεταξύ των εορτών –αν και δεν ταυτίζονται απολύτως– οι οποίες στον *Οδηγό του Δημοτικού Αρχείου της Ερμούπολης*, στη γενική περιγραφή του περιεχομένου της ενότητας, αποδίδονται με τον εύλογο χαρακτηρισμό «εθνικές-θρησκευτικές εορτές» και διακρίνονται από τις «λοιπές τελετές»: στο ίδιο.

⁸ Η επιλογή αυτή δεν υπαγορεύτηκε μόνο από την προφανή ανάγκη να ξεκινήσω τη χαρτογράφηση του πεδίου των εορτών αυτών από κάπως νωρίτερα, αλλά και από το γεγονός ότι στα μέσα της δεκαετίας του 1910 κάνουν την εμφάνισή τους στην Ερμούπολη τα πρώτα δυο σωματεία που απευθύνονται αποκλειστικά ή κατά προτεραιότητα στους νέους/νέες και αποσκοπούν στην οργάνωση ή την ενεργοποίηση των τελευταίων στις τάξεις τους, συγκεκριμένα, το Σώμα Ελλήνων Προσκόπων (έτος επίσημης ίδρυσης: 1915) και το παράρτημα Σύρου του Λυκείου των Ελληνίδων (1915).

⁹ Στους σχετικούς φακέλους βρίσκουμε συχνά εκτενείς χειρόγραφους καταλόγους παραληπτών των προσκλήσεων σε αυτές τις τελετές, μέσω των οποίων μπορούμε να παρακολουθήσουμε σχεδόν για κάθε χρόνο πολλών ειδών σωματεία (επαγγελματικά, επιστημονικά, φιλανθρωπικά, εκπολιτιστικά, νεανικά, αθλητικά) που δρουν στην Ερμούπολη. Ενίοτε μάλιστα, σε περίπτωση που έχει διαλυθεί ή μετονομαστεί ένας σύλλογος, η πληροφορία αναγράφεται δίπλα στο όνομα του συλλόγου.

παρουσία της νεότητας σε αυτές (των οργανώσεων για νέους, αλλά και του μαθητικού κόσμου).¹⁰

Σύμφωνα, λοιπόν, με το αρχειακό υλικό, τουλάχιστον από το 1915 και εξής, είναι σαφές ότι έχει συγκροτηθεί στην Ερμούπολη *ένα διακριτό πεδίο δημόσιας κοινωνικότητας, που απαρτίζεται από έναν βασικό και απολύτως σταθερό πυρήνα επαναλαμβανόμενων ετήσιων δημόσιων τελετών, δηλαδή επετειακού χαρακτήρα, ο οποίος, σε όλη την υπό εξέταση περίοδο, εμπλουτίζεται κατά καιρούς από νέες επίσημες εορτές, είτε επίσης επετειακές είτε συγκυριακές.*

Δυο είναι τα βασικά στοιχεία που, σε συνδυασμό μεταξύ τους, βλέπω να συνδέουν όλες αυτές τις εορτές και να τις διαχωρίζουν από άλλες δημόσιες τελετές. Το πρώτο αφορά στο περιεχόμενο ή στη σημασιодότηση που προϋποθέτουν, και συνίσταται στην *αξεδιάλυτη σχέση του εθνικού με το θρησκευτικό.* Αν η επέτειος ορίζεται από, ή συμβολίζει, το έθνος/κράτος, η εορτή καθορίζεται από την *εκκλησιαστική τελετουργία*: δοξολογία ή/και επιμνημόσυνη ή άλλη δέηση είναι πάντα η κεντρική τελετή σε όλες τις εορτές εθνικού περιεχομένου. Αλλά και αντιστρόφως, το θρησκευτικό συνενώνεται με, και παραπέμπει, στο εθνικό, όταν η επέτειος αφορά ορισμένες από τις μεγάλες εορτές της ορθοδοξίας: αυτές σημασιοδοτούν την «παράδοση» του έθνους, σχέση που επισφραγίζεται και από το γεγονός ότι η αναγγελία ή/και το πρόγραμμα αυτών των θρησκευτικών εορτών εκδίδονται από τη δημοτική αρχή, δηλαδή μια κοσμική αρχή, και μάλιστα από τον ίδιο τον δήμαρχο. Εκείνος απευθύνει το γενικό κάλεσμα στο λαό της Ερμούπολης να παρακολουθήσει τη δοξολογία της Πρωτοχρονιάς, τις τελετουργίες των Θεοφανείων ή τη λειτουργία και τη λιτανεία του Επιταφίου, και στέλνει ατομικές προσκλήσεις στους κάθε λογής αξιωματούχους και εκπροσώπους φορέων και σωματείων. Αυτή η πρακτική διαχωρίζει τις παραπάνω τελετές από άλλες θρησκευτικές γιορτές ή τοπικές εκκλησιαστικές επετείους στις οποίες δεν εμπλέκεται ο Δήμος, και συνιστά το δεύτερο στοιχείο που οριοθετεί ευρύτερα τις εθνικές-θρησκευτικές τελετές: *η διοργάνωσή τους είτε από τη δημοτική αρχή είτε από το νομάρχη Κυκλάδων, δηλαδή, η ταύτισή τους με τον ευρύτερο τομέα του κράτους.*¹¹

---

¹⁰ Στην κατεύθυνση ανίχνευσης ή επιβεβαίωσης αυτής της παρουσίας έχουν επίσης αναζητηθεί στοιχεία από άλλες ενότητες του ΔΑΕ ή άλλες αρχειακές συλλογές που ερευνήθηκαν στο πλαίσιο της μελέτης περίπτωσης για τη νεανική και την ευρύτερη οργανωμένη και τυπική κοινωνικότητα στην Ερμούπολη.

¹¹ Με αυτή την λογική δεν συμπεριέλαβα στον «κανόνα» των εθνικών-θρησκευτικών εορτών δυο από τις σημαντικότερες για τη δημόσια κοινωνικότητα των Ερμούπολιτών θρησκευτικές-εκκλησιαστικές επετείους, εκ των οποίων η μια υπήρχε από τον 19^ο αιώνα ενώ η δεύτερη εμφανίζεται

Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι μεταξύ των δυο αρχών και βαθμίδων της τοπικής αυτοδιοίκησης ανιχνεύεται μια κατανομή ρόλων ως προς την ευθύνη της διοργάνωσης αυτών των εθνικών-θρησκευτικών εορτών: κατά κανόνα, οι κυρίως θρησκευτικές εορτές καθώς και η επέτειος της 25ης Μαρτίου είναι ευθύνη του Δήμου ενώ ο εορτασμός της ονομαστικής εορτής του βασιλιά αφορά τη νομαρχιακή αρχή και συνεπώς συνδέεται πιο άμεσα με το κεντρικό κράτος. Σαφής κανόνας δεν υπάρχει ως προς την πρωτοβουλία για την ίδρυση μιας νέας επίσημης δημόσιας εορτής, επετειακού ή συγκυριακού χαρακτήρα (πάντως, αν η εορτή ιδρύεται κεντρικά, από το υπουργείο Εσωτερικών, τη διοργάνωσή της αναλαμβάνει η νομαρχία Κυκλάδων, εκτός εάν ορίζεται διαφορετικά στη σχετική διαταγή). Το τελευταίο αυτό στοιχείο, *δηλαδή ο επετειακός ή ο συγκυριακός χαρακτήρας*, αποτελεί σαφές και σημαντικό κριτήριο διαίρεσης σε δυο μεγάλες κατηγορίες του γενικού πεδίου των εθνικών-θρησκευτικών εορτών, οι οποίες κατά τα άλλα μοιράζονται τα προαναφερόμενα χαρακτηριστικά. Βάσει αυτής της διάκρισης ακολουθεί καταρχάς μια σύντομη παρουσίαση των εορτών.

A. Οι επίσημες δημόσιες εορτές επετειακού χαρακτήρα

Ο κύριος κορμός καθιερωμένων ετήσιων δημόσιων εορτών που τελούνται στην Ερμούπολη σε όλη την υπό εξέταση περίοδο περιλαμβάνει δυο *καταρχήν* εθνικές και τρεις *καταρχήν* θρησκευτικές εορτές, δηλαδή:

1. **την επέτειο της «Ελληνικής Εθνεγερσίας»**, όπως συνήθως αποκαλείται στα τεκμήρια, όπου, σημειωτέον, η λέξη «Επανάσταση» δεν απαντά: σύμφωνα με τις έντυπες ανακοινώσεις (και ελάχιστα προγράμματα) που εντόπισα από το 1916 ως το 1939, στην εορτή καλεί πάντα ο δήμαρχος, ενώ η κεντρική τελετουργία και σήμα κατατεθέν της εορτής είναι η τέλεση στο ναό του Αγίου Νικολάου «Δημοτελούς Μνημοσύνου των κατά γην και θάλασσαν αγωνισαμένων...» αλλά και σχετικής δοξολογίας ή/και «δεήσεως» μετά τη θρησκευτική τελετή ακολουθεί δεξίωση από πλευράς του δημάρχου των αρχών και των εκπροσώπων των συλλόγων στο Δημαρχείο, ενώ από έμμεσες πληροφορίες εικάζουμε ότι ενίοτε γινόταν και «νυκτερινή» εορτή με συναυλία στην πλατεία Μιαούλη, η οποία εντούτοις δεν

στο τέλος του Μεσοπολέμου: τον εορτασμό του Αγίου Νικολάου, πολιούχου αγίου της πόλης, και τον εορτασμό της επετείου της ευρέσεως της εικόνας του Αγίου Δημητρίου (25 Μαΐου 1936), στη θέση Βαπόρια, όπου και οικοδομήθηκε ο οικείος ναός. Η επέτειος αυτή εορταζόταν μεγαλοπρεπώς από το 1937 και εξής. Και οι δυο αυτές επετειακές εκκλησιαστικές εορτές έχουν τοπικό χαρακτήρα και υπεύθυνες για την τέλεσή τους ήταν οι εκκλησιαστικές αρχές.

αποτυπώνεται στις έντυπες αναγγελίες της εορτής πριν τα τέλη της δεκαετίας του 1920 [εικ. 1] (στον σταδιακό εμπλουτισμό της βασικής δομής αυτής της επετείου, θα επανέλθω).

2. **την επέτειο της ονομαστικής εορτής του βασιλιά** με επίσημη δοξολογία επίσης στον Άγιο Νικόλαο, εορτή που βέβαια απουσιάζει από το 1924 έως και το 1935¹²: σύμφωνα με τα σχετικά τεκμήρια, στην πιο άμεσα ταυτισμένη με το κράτος εορτή αυτή –γίνεται με ευθύνη του νομάρχη, ο οποίος μετά το πέρας της δοξολογίας δεξιώνεται τις αρχές και τους πολίτες στο νομαρχιακό μέγαρο–, το πρωτόκολλο φαίνεται να είναι πιο αυστηρά καθορισμένο (π.χ. το έντυπο πρόγραμμα της εορτής απαριθμεί τους προσκεκλημένους κατά τάξιν), η παρουσία των στρατιωτικών αρχών (και της Σχολής Εφέδρων Αξιωματικών που εδρεύει στην Ερμούπολη) είναι πιο προβεβλημένη, ενώ τα της στρατιωτικής παράταξης ρυθμίζει με ειδική διαταγή ο Φρούραρχος. [εικ. 2 & εικ. 3]

3. **την εορτή της Πρωτοχρονιάς**, με δοξολογία στο ναό του Αγίου Νικολάου, στην οποία είθισται να καλεί τον λαό, τις αρχές και τα σωματεία ο νομάρχης Κυκλάδων.

4. **την τελετή των Θεοφανείων**, στην οποία καλεί ο δήμαρχος το ερμουπολίτικο κοινό να παραστεί στον μητροπολιτικό ναό της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα, για να ακολουθήσει τη λιτανεία και την τελετή του «Αγιασμού των Υδάτων δια της καταδύσεως του Σταυρού» στην αποβάθρα Σανιτά (παλαιού Υγειονομείου)· σύμφωνα με έμμεση πληροφορία που δεν καταγράφεται στις έντυπες αναγγελίες της εορτής, μετά το τέλος της πομπής συνηθιζόταν η εκτέλεση μουσικού προγράμματος στην πλατεία Μιαούλη. [εικ. 4]

5. **τη «Λιτανεία των Ιερών Επιταφίων»** σε όλες της ενορίες της πόλης, για τον διακανονισμό της οποίας είναι υπεύθυνη η δημοτική αρχή σε συνεργασία με την εκκλησιαστική: στην καθεαυτό επίσημη λιτανεία του επιτάφιου, εκείνη που τελείται από τον μητροπολιτικό ναό της Μεταμόρφωσης, καλεί ο δήμαρχος με έντυπη ανακοίνωση τον λαό της πόλης· στην εορτή καλούνται με ιδιαίτερη πρόσκληση και παρατάσσονται ανάλογα όλες οι αρχές της πόλης, οι αξιωματούχοι, οι πρόεδροι συλλόγων κλπ., ενώ έντυπο πρόγραμμα κανονίζει λεπτομερώς την ώρα που ξεκινά η λιτανεία, τη διαδρομή που ακολουθεί και την κατάληξη στην πλατεία Μιαούλη, όπου

---

¹² Σύμφωνα με το αρχαικό υλικό η επέτειος πραγματοποιήθηκε το 1921 και το 1922 για τον Κωνσταντίνο Α΄, και για τον Γεώργιο Β΄ το 1923 και εν συνεχεία ετησίως από το 1936 ως το τέλος της περιόδου που εξετάζω εδώ.

γίνεται «η συνήθης πάνδημος παράκλησις», σύμφωνα με τις στερεότυπες διατυπώσεις του έντυπου Προγράμματος. [εικ. 5 & 6]

Στις προαναφερόμενες εορτές πρέπει να προστεθούν τουλάχιστον δυο ακόμα επετειακού χαρακτήρα εθνικές-θρησκευτικές εορτές που αναδιοργανώνονται ή εμφανίζονται κατά τον Μεσοπόλεμο:

6. **το «επίσημον μνημόσυνον υπέρ των εν πολέμοις πεσόντων»**, εορτή παλαιότερη (από την επαύριον των Βαλκανικών Πολέμων) που το **1925** και κατόπιν διαταγής του Υπουργείου Εσωτερικών, ορίστηκε να τελείται την πρώτη Κυριακή των νηστειών, με ευθύνη των κατά τόπους Νομαρχών (στο αρχειακό υλικό εντόπισα τον εορτασμό της τα έτη 1925- 1927 και 1936, αλλά στον τοπικό Τύπο αναφέρεται ως «καθιερωθέν ετήσιον» μνημόσυνο)¹³, και

7. **το «πάνδημον μνημόσυνον» για τον Κωνσταντίνο Α΄ στην επέτειο της ονομαστικής του εορτής** που, σύμφωνα με το αρχειακό υλικό και τον τοπικό Τύπο, φαίνεται ότι τελέστηκε πρώτη φορά το **1937** με ευθύνη και ίσως με πρωτοβουλία του Δήμου Ερμούπολης, και έκτοτε καθιερώθηκε ως το τέλος της υπό εξέταση περιόδου.¹⁴

Μεταξύ των μεγάλων δημόσιων επετειακών εορτών που συνδυάζουν τις αναφορές στο έθνος και το επίσημο κράτος με την θρησκευτική τελετουργία είναι και οι πανελλαδικοί εορτασμοί επετείων που εξυμνούν το δικτατορικό καθεστώς του Ι. Μεταξά. Δεδομένου όμως ότι ο ίδιος ο ηγέτης της 4^{ης} Αυγούστου, στην προσπάθειά του να παρουσιάσει τις επετείους αυτές ως αυθόρμητες «λαϊκές» πρωτοβουλίες, δεν τις συμπεριελάμβανε στις επίσημες «εθνικές εορτές», θα αναφερθώ σε αυτές πιο κάτω, όταν θα εξετάσω την απόπειρα κανονικοποίησης του πεδίου των επίσημων εορτών κατά την περίοδο του δικτατορικού καθεστώτος, και γενικότερα τις αλλαγές που υφίσταται εκείνη την περίοδο το πεδίο αυτό στην περίπτωση της Ερμούπολης· ανάμεσά τους, ήταν και η περαιτέρω αναβάθμιση του ρόλου της νεότητας σε αυτές τις εορτές, δια μέσου της ισχυρής παρουσίας της Εθνικής Οργανώσεως Νεολαίας.

---

¹³ Βλ. «Το Μνημόσυνον υπέρ των πεσόντων», εφ. *Θάρρος*, 24/3/1932.

¹⁴ Δεδομένου ότι οι δυο αυτές επίσημες επέτειοι δεν απαντούν με μεγάλη συχνότητα στο σχετικό αρχειακό υλικό, μένει να ερευνηθούν συστηματικά άλλες πηγές και ιδίως ο τοπικός Τύπος, προκειμένου να δούμε κατά πόσον καθιερώθηκαν στον ίδιο βαθμό με τις προαναφερόμενες πέντε εορτές. Επίσης, δεν αποκλείεται να υπήρχαν κι άλλες ανάλογες θρησκευτικές-εθνικές εορτές επετειακού χαρακτήρα για τις οποίες, λόγω της αποσπασματικότητας του αρχειακού υλικού, δεν μπορούμε να ξέρουμε με σιγουριά ότι είχαν μια κανονικότητα στον εορτασμό τους, έστω κι αν δεν εορτάζονταν κάθε χρόνο.

B. Οι επίσημες δημόσιες εορτές συγκυριακού χαρακτήρα

Οι κρίσιμες εξελίξεις του «εθνικού ζητήματος» της περιόδου 1920-1922 αλλά και οι εσωτερικές πολιτικές συγκυρίες κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου προσφέρουν αφορμές για να επεκταθεί το ρεπερτόριο των «πάνδημων» εθνικών-θηρησκευτικών τελετουργιών πέρα από τον λιγότερο ή περισσότερο σταθερό πυρήνα των εορτών επετειακού χαρακτήρα και συγχρόνως να εμπλουτιστεί σημασιολογικά και τελετουργικά. Οι μεμονωμένες συγκυριακές επίσημες εορτές επαυξάνουν και ταυτόχρονα *πολιτικοποιούν* τα εθνικά νοήματα των εορτών αυτών στο βαθμό που τα συνδέουν άμεσα με πολιτικά μηνύματα ή που εγγράφονται με έναν τρόπο στο πλαίσιο των πολιτικών αντιπαραθέσεων της εποχής και των συνακόλουθων καθεστωτικών αλλαγών. Παράλληλα, *μπορεί να εισάγονται νέες, και ενίοτε λαμπρότερες, εορταστικές πρακτικές*. Οι τρεις πρώτες επίσημες εορτές ‘εκτός σειράς’ των ετών 1920-1921, τις οποίες θα παρουσιάσω πιο αναλυτικά, εικονογραφούν χαρακτηριστικά τις παραπάνω δυναμικές.

Μετά τη Συνθήκη των Σεβρών τον Αύγουστο του 1920, ο Δήμος Ερμούπολης οργανώνει **«Πάνδημον εορτήν προς πανηγυρισμόν της Εθνικής Αποκαταστάσεως», την Κυριακή 13 Σεπτεμβρίου 1920**. Στο ασυνήθιστα εκτενές κείμενο της έντυπης αναγγελίας της εορτής –που αντίστοιχό του συναντάμε μόνο (και όχι πάντα) στις αναγγελίες του εορτασμού της 25^{ης} Μαρτίου–, το προφανές βασικό μήνυμα, η σύνδεση της υλοποίησης του οράματος της «Μεγάλης Ελλάδος» με τον Ε. Βενιζέλο, επαυξάνεται επικοινωνιακά καθώς οι λέξεις αυτές, αν και ενσωματωμένες στο κείμενο, προβάλλουν σε χωριστή γραμμή εν είδει τίτλου με μεγάλα μαύρα κεφαλαία γράμματα, η μεν «Μεγάλη Ελλάς» στην αρχή του κειμένου, το δε όνομα του Βενιζέλου στο μέσον· έτσι αποτελούν συμβολικά και νοηματικά τους δυο άξονες βάσει των οποίων δομείται το κείμενο [εικ. 7]. Ο «δημαρχών» Α. Σοφιανός που υπογράφει το κάλεσμα (επί δημαρχίας Ιωάννη Πετροκόκκινου, 1911-1921) αναφέρεται εδώ μόνο στο κεντρικό τελετουργικό γεγονός, *την τέλεση δοξολογίας στο ναό του Αγ. Νικολάου*, καθώς και *την εκφώνηση πανηγυρικού λόγου στην πλατεία Μιαούλη* (από τον Αντιπρόεδρο του Δημοτικού Συμβουλίου Ε. Ελευθεριάδη), πρακτική που καθιερώνεται αργότερα και στις επετείους της 25^{ης} Μαρτίου. Ωστόσο, το ξεχωριστό έντυπο μονόφυλλο πρόγραμμα της εορτής (*Πρόγραμμα Πανδήμου Εορτής προς Πανηγυρισμόν της Εθνικής Αποκαταστάσεως. Κυριακή 13 Σεπτεμβρίου 1920*) περιγράφει αναλυτικά έναν ολοήμερο εορτασμό, ο οποίος αρχίζει, ή μάλλον αναγγέλλεται, στις 10.00 π.μ. με το καθιερωμένο σε όλες τις επίσημες εορτές

«εωθινόν» που ανακρούει ο «μουσικός θίασος» της Μουσικής Εταιρίας Σύρου (στο εξής ΜΕΣ) περιοδεύοντας ανά τις οδούς της πόλης, κορυφώνεται με την επίσης καθιερωμένη πρακτική της δοξολογίας στον Άγιο Νικόλαο στις 4.00 μ.μ., αλλά ολοκληρώνεται τα μεσάνυκτα μετά από δυο εσπερινές συναυλίες της ΜΕΣ στην πλατεία Μιαούλη, έχοντας εν τω μεταξύ ενσωματώσει στην εορταστική διαδικασία έναν ακόμη σημαντικό χώρο κοινωνικότητας της πόλης, την πλατεία της Μεταμόρφωσης: από εκεί ξεκινά ουσιαστικά η εορτή στις 3.00 μ.μ., με τη συγκέντρωση όλων των πολιτικών και στρατιωτικών αρχών «μετά του Δημάρχου, των Παρέδρων και του Δημοτικού Συμβουλίου Ερμούπολεως, του Εμπορικού Επιμελητηρίου και των Συλλόγων, Σωματείων και Συντεχνιών μετά των σημαιών και λαβάρων των και παντός του Λαού», και εν συνεχεία την παλλαϊκή πομπή η οποία, με επικεφαλής τον κλήρο και ψάλλοντας θρησκευτικούς ύμνους (το *Χριστός Ανέστη* και τον *Ακάθιστο*) αλλά και με τον «μουσικόν θίασον» της ΜΕΣ να παιανίζει τον «θούριον της Επαναστάσεως του 1821» *Ω Αυγυρόν και Κοπτερόν Σπαθί μου*, μεταβαίνει στον Άγιο Νικόλαο· μετά το πέρας της δοξολογίας, η πομπή επανασυντάσσεται (χωρίς τους κληρικούς αυτή τη φορά) και μεταβαίνει στην πλατεία Μιαούλη, όπου οι κάθε λογής επίσημοι λαμβάνουν τις προκαθορισμένες (από το *Πρόγραμμα*) θέσεις τους στην κλίμακα του Δημαρχείου: στο Πλατύσκαλο παρατάσσονται οι αρχές, οι πρόεδροι των σωματείων και οι δημοσιογράφοι, στις «κάτωθι του Πλατυσκάλου βαθμίδας» τα διοικητικά συμβούλια των συλλόγων, και στις «άνωθι του Πλατυσκάλου βαθμίδας» «αι κυρίαί» [ενν. οι σύζυγοι των αξιωματούχων]. Η εορτή συνεχίζεται με τον πανηγυρικό λόγο στις 5.00 μ.μ., την πρώτη συναυλία της ΜΕΣ στις 6.30 μ.μ., ενώ 10.00-12.00 μ.μ. διαρκεί η δεύτερη συναυλία από το ίδιο σωματείο, «τερματισθησομένη δια της υπ' αυτού εκτελέσεως, κύκλω της Πλατείας Μιαούλη, του εμβατηρίου της Στρατιωτικής Αποχωρήσεως» (όπως αναφέρεται στο *Πρόγραμμα*). Ας σημειωθεί ότι βραδινή συναυλία στην πλατεία με την ανάλογη επισημότητα ενδεχομένως συνηθιζόταν και σε επετειακές εορτές (κυρίως στην 25^η Μαρτίου και την ονομαστική εορτή του βασιλιά) χωρίς ωστόσο αυτό να καταγράφεται πάντα σε ξεχωριστό έντυπο πρόγραμμα όπως εδώ.

Πιο λιτές και λιγότερο λαμπρές αλλά στο πλαίσιο του ίδιου μεγαλοϊδεατικού λόγου, είναι οι άλλες δυο συγκυριακές επίσημες εορτές που οργανώνονται το επόμενο έτος από τον νέο τώρα δήμαρχο Ερμούπολης, τον Γεώργιο Π. Φουστάνο (1921-1922): οι «**Πάνδημες Δοξολογίες**» **α. για τις στρατιωτικές νίκες στη Μ. Ασία, στις 8 Ιουλίου 1921** και **β. για την «επέτειον» της επιστροφής στην Ελλάδα**

του βασιλιά Κωνσταντίνου, στις 6 Δεκεμβρίου 1921 (δεν έχω εντοπίσει στο υλικό μου να γιορτάζεται άλλη φορά αυτή η «επέτειος») [εικ. 8 & εικ. 9, αντίστοιχα]. Προφανώς οι δυο συγκυριακές αυτές εορτές εκπέμπουν το αντίπαλο πολιτικό μήνυμα: εκείνο που ταυτίζει την αποκατάσταση του «ενδόξου Έθνους μας εις την προτέραν αυτού εύκλειαν και δόξαν» αποκλειστικά με τον «Μέγα και Ένδοξον ημών Στρατηλάτην Κωνσταντίνον Β΄», βοηθώντας και του «Θεού της Ελλάδος» (τον οποίο δεν παραλείπει να μνημονεύσει και ο Α. Σοφριανός στο δικό του κάλεσμα, στην εορτή του 1920). Μικρές αλλά ενδιαφέρουσες από πολιτική άποψη είναι οι διαφορές που εντοπίζουμε στον λόγο του Σοφριανού και του Φουστάνου: για παράδειγμα, οι αναφορές του Σοφριανού [εικ. 7] σε άλλους «συντελεστές» που, με κορυφαίο βέβαια τον «πολιτικόν πρωταθλητήν» και «ηγέτην του έθνους» Βενιζέλο, συνέτειναν στην «αποκατάστασιν της ελληνικής φυλής» -τον «μεγαλόκαρδον» ελληνικό λαό, τον «ηρωϊκόν» στρατό και τας «φιλελευθέρας» συμμάχους δυνάμεις- δεν υπάρχουν στα καλέσματα του Φουστάνου για τις εορτές του 1921· μόνον η αναφορά στον στρατό υπάρχει, ο οποίος όμως ανήκει στον «στρατηλάτη»: είναι ο «εμπνευσμένος Αυτού Στρατός» που κατήγαγε περίλαμπρες νίκες [εικ. 8]. Σε αυτό το ιδεολογικό πλαίσιο, ο Δήμος Ερμούπολης ως αυτονόητος «διερμηνεύς [...] της λαϊκής ψυχής» σύμφωνα με τα λόγια αυτά του Γ. Π. Φουστάνου, πήρε την πρωτοβουλία να οργανώσει τις δυο αυτές πιο ‘κλασικές’ και τελετουργικά λιτές εθνικές-θρησκευτικές εορτές (συγκριτικά προς εκείνη του 1920), αλλά με εξίσου άμεση πολιτική σημασία και ταυτότητα.

Παραθέτω συνοπτικά τις υπόλοιπες τέσσερις ανάλογες συγκυριακές επίσημες εορτές που εντόπισα στο αρχειακό υλικό, οι οποίες επίσης συνδέονται είτε με «εθνικές» συγκυρίες είτε/και με τις εσωτερικές πολιτικές-πολιτειακές εξελίξεις της περιόδου 1935-1936:

➤ **Ημέρα Εθνικού Πένθους για τη Μικρασιατική καταστροφή, 9 Σεπτεμβρίου 1923:** η επιμνημόσυνη δέηση έγινε στον Άγιο Νικόλαο και, μολονότι η τελετή ορίστηκε κεντρικά, την ευθύνη της διοργάνωσης φαίνεται ότι είχε ο Δήμος Ερμούπολης (αντί για τη Νομαρχία Κυκλάδων, όπως γίνεται σε αυτές τις περιπτώσεις).

➤ **«Πάνδημον Μνημόσυνον υπέρ Χρυσοστόμου Σμύρνης», Κυριακή 24 Νοεμβρίου 1929:** σύμφωνα με το σχετικό αρχειακό υλικό, το μνημόσυνο αυτό τελέστηκε κατόπιν διαταγής του Υπουργείου Εσωτερικών, η οποία προέβλεπε τη συγκέντρωση χρημάτων από τους παριστάμενους στην τελετή, προκειμένου να αναγερθούν μνημεία του Χρυσόστομου Σμύρνης στις τοπικές κοινωνίες. Το γεγονός

αυτό καθώς και το ότι δεν έχω εντοπίσει στο αρχειακό υλικό ή στον τοπικό Τύπο άλλη τέλεση του μνημόσυνου αυτού μας επιτρέπει με αρκετή βεβαιότητα να εικάσουμε ότι δεν επρόκειτο για επετειακή εορτή αλλά για συγκυριακή.

➤ **Δοξολογία για την επάνοδο του Γεωργίου Β΄, Κυριακή 24 Νοεμβρίου 1935:** σύμφωνα με τα σχετικά στοιχεία, φορέας διοργάνωσης ήταν η Νομαρχία Κυκλάδων, η δοξολογία έγινε στον Άγιο Νικόλαο το πρωί, η εορτή είχε εντονότερη από ό,τι συνήθως στρατιωτική παρουσία και χαρακτήρα (λόγου χάριν, δεν είναι συνηθισμένη πρακτική η ρίψη ριπών πολυβόλου στο πλακόστρωτο πίσω από τον ναό η οποία καταγράφεται στο έγγραφο του Φρούραρχου που ρυθμίζει τα της παρουσίας και παράταξης των στρατιωτικών αρχών και των σπουδαστών της Σχολής Εφέδρων Αξιωματικών), και συνεχίστηκε και τις απογευματινές ώρες με λαμπαδηφορία των μαθητών της παραπάνω Σχολής.

➤ **«Επιμνημόσυνος δέσεις επί τω ενταφιασμό των σεπτών σκηνομάτων των Κων/νου, Σοφίας και Όλγας», 22 Νοεμβρίου 1936:** η τελετή έγινε στο ναό του Αγίου Νικολάου και το έντυπο πρόγραμμα, που κανονίζει λεπτομερέστερα από άλλα ανάλογα προγράμματα ποιοι παρίστανται (πλην των πολιτικών και στρατιωτικών αρχών) και πώς ακριβώς παρατάσσονται κατά ιεραρχική σειρά, υπογράφει ο τότε δήμαρχος Ερμούπολης Ευάγγελος Ξοχάκης, θερμός υποστηρικτής, όπως γνωρίζουμε, του δικτατορικού καθεστώτος του Ι. Μεταξά.¹⁵

Στις συγκυριακές εθνικές-θρησκευτικές εορτές θα μπορούσαμε να εντάξουμε μια ακόμα εορτή που αποκλίνει κάπως από τον κανόνα που έχω φτιάξει για να ορίσω το ερευνητικό μου πεδίο, καθώς συνιστά τη μοναδική (όσο γνωρίζω) ‘εκτός σειράς’ επίσημη εορτή με ανάλογα χαρακτηριστικά η οποία όμως συνδέεται όχι με μια ευρύτερη πολιτική ή εθνική συγκυρία αλλά με τοπικές διεργασίες και ανάγκες. Πρόκειται για τα **Αποκαλυπτήρια της προτομής του Κ. Κανάρη, στις 26 Νοεμβρίου 1939.** Η τελετή αυτή συνδέεται με την πρωτοβουλία του Δήμου Ερμούπολης να εγερθεί προτομή του Κ. Κανάρη στην πλατεία Τσαλδάρη, πρωτοβουλία που προφανώς υπηρετεί ιδιαίτερες ανάγκες της ερμουπολίτικης κοινωνικής ταυτότητας της εποχής, εμπεριέχοντας ειδικότερα νοήματα: όπως, λόγου χάριν, την πρόθεση να αναδειχθεί η ναυτιλιακή και εμπορική παράδοση του νησιού και η *εθνική σημασία* αυτής της παράδοσης, ακριβώς σε μια περίοδο που η Ερμούπολη βιώνει πλέον εμπορική κρίση, τόσο γενικά (καθώς υποχωρεί η σημασία

---

¹⁵ Σχετικά με τον Ξοχάκη, βλ. τα κείμενα εργασίας του Χ. Λούκου στα Κοινά Σεμινάρια των Ερευνητικών Ομάδων του παρόντος ερευνητικού Προγράμματος.

της αυτή έναντι του Πειραιά), όσο και συγκυριακά λόγω της κρίσης του 1932. Παρόλα αυτά, η συγκεκριμένη εορτή που επισφραγίζει και συμβολοποιεί αυτή την πρωτοβουλία, με τις ισχυρές εθνικές της συνδηλώσεις, τον καθιερωμένο συνδυασμό του εθνικού χαρακτήρα με την εκκλησιαστική τελετή (κεντρική πράξη της εορτής, πριν τα αποκαλυπτήρια, είναι και εδώ η τέλεση επιμνημόσυνης δέησης στον Άγιο Νικόλαο) και την μεγάλη επισημότητά της με όλες τις σχετικές πρακτικές που τη συνοδεύουν, μας επιτρέπει να την εντάξουμε, διασταλτικά έστω, στον κανόνα των εθνικών επίσημων εορτών που ερευνούνται εδώ. Άλλωστε, το παράδειγμα μιας τέτοιας δημόσιας επίσημης εορτής που εμπλέκει τόσο άμεσα την τοπικότητα και την ιστορία, και συνδέεται με την επινόηση τοπικών-εθνικών παραδόσεων, είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τα ζητήματα που έθεσα στην αρχή του παρόντος κειμένου εργασίας. Αλλά η συστηματική διερεύνηση του υλικού που αφορά σε αυτήν την, ομολογουμένως ξεχωριστή, συγκυριακή εορτή υπερβαίνει τη γενική επισκόπηση που επιχειρώ εδώ.

Κανονικότητες και αλλαγές - η νεολαία στις «εθνικές-θρησκευτικές» εορτές

Ανάμεσα στις *κανονικότητες* που χαρακτηρίζουν τις επίσημες εθνικές-θρησκευτικές εορτές ως διακριτό πεδίο της ερμουπολίτικης δημόσιας κοινωνικότητας, και ιδιαίτερα τις τελετουργικές πρακτικές και τα συμβολικά νοήματα που τις συγκροτούν, είναι και οι τρόποι με τους οποίους εντάσσεται η νεότητα σε αυτές. Η νεότητα, ή ορθότερα η *νεολαία* κατά το προσφιές ιδίωμα της εποχής, διακριτό κομμάτι της τοπικής κοινωνίας και των πολλαπλών κοινωνικών ταυτοτήτων που (ανα)συγκροτούνται, ιεραρχούνται και αναπαρίστανται στους κόλπους αυτών των εορτών, αποτελεί άλλωστε προνομιακό αποδέκτη της συμβολικής-διδασκτικής και κοινωνικοποιητικής λειτουργίας αυτών των εορτών· προνομιακό αποδέκτη και συνάμα *πομπό* της ενοποιητικής *εθνικής αγωγής* που αυτές επιτελούν.

Ωστόσο, όπως τα πραγματολογικά δεδομένα υποδεικνύουν, ο ρόλος της «νεολαίας» σε αυτές τις εορτές ως αποδέκτη/πομπού των μηνυμάτων της ιδεολογίας και της ισχύος του έθνους-κράτους, δεν είναι εκ προοιμίου τόσο δεδομένος και αυτονόητος· συνιστά μια *διαδικασία*, θα λέγαμε, την οποία βλέπουμε να αποκρυσταλλώνεται σταδιακά κατά τον Μεσοπόλεμο, βαίνοντας παράλληλα τόσο με την *τάση επέκτασης και εμπλουτισμού των τελετουργικών πρακτικών* όσο και με την εν γένει *αυξανόμενη κανονικοποίηση των επίσημων δημόσιων εορτών από την πλευρά του κράτους*. Τέλος, αυτές οι διεργασίες, και ο ρόλος της νεολαίας μέσα σε αυτές,

φαίνεται να παίρνουν σημαντική ώθηση στην κοινωνία της Ερμούπολης τη δεκαετία του 1930, και κυρίως επί του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου. Αλλά ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή.

Πλάι στα επαγγελματικά σωματεία και φορείς, τις εργατικές ενώσεις και τους επιστημονικούς συλλόγους, πλάι και στα κάθε λογής φιλανθρωπικά σωματεία και ιδρύματα, η συντεταγμένη παρουσία-παράταξη της «μαθητιώσης νεολαίας» (όπως και των τροφίμων των εκάστοτε φιλανθρωπικών καταστημάτων) σε επίσημες εορτές είναι ορατή τουλάχιστον από τη δεκαετία του 1910, ιδιαίτερα στην επέτειο της «Εθνικής Παλιγγενεσίας». Ωστόσο η παρουσία αυτή δεν φαίνεται να παίζει κάποιον ιδιαίτερο ρόλο στη σχετικά λιτή ακόμα δομή της επετείου, που, παρόμοια με εκείνη άλλων ανάλογων επίσημων εθνικών-θρησκευτικών εορτών, αρθρώνεται κατά κανόνα σε δυο άξονες: στην εκκλησιαστική τελετουργία αφενός, και αφετέρου στην πορεία προς- και παράταξη στην πλατεία Μιαούλη, όπου μπορεί να εκφωνείται κάποιος λόγος και στη συνέχεια να παιανίζει η ορχήστρα της Μουσικής Εταιρείας Σύρου, για όσο χρόνο, στην περίπτωση ειδικά της 25^{ης} Μαρτίου, ο δήμαρχος δεξιώνεται τους επισήμους και τους εκπροσώπους των συλλόγων στο δημαρχιακό μέγαρο. Αν και σύμφωνα με διαθέσιμα στοιχεία οι μαθητές τιμούσαν την εθνική επέτειο ανά σχολείο ή με κάποια διακριτά δρώμενα την παραμονή της επίσημης εορτής,¹⁶ εντούτοις, πρέπει να φτάσουμε στα μέσα με τέλη της δεκαετίας του 1920, για να αποκτήσει η μαθητική νεότητα κάποιο ειδικό βάρος στον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου και σε άλλες «εθνικές-θρησκευτικές» εορτές.

Αντίθετα, σε όλες ανεξαιρέτως αυτές τις μεγάλες εορτές, επετειακές και συγκυριακές, διακριτό ρόλο έχουν οι Πρόσκοποι. Σε όλη τη διάρκεια της ύπαρξής τους, από τα μέσα της δεκαετίας του 1910 και μέχρι τη διάλυση και ενσωμάτωσή τους στην ΕΟΝ το 1939, οι Πρόσκοποι, με ειδική πρόσκληση του δημάρχου ή του νομάρχη (ανάλογα με τον διοργανωτή της εορτής) προς τον Έφορο του Σώματος Προσκόπων, καλούνται σταθερά να αναλάβουν την τήρηση της «τάξεως και της ευνομίας» του πλήθους, σε συνεργασία με την αστυνομία (ή τη χωροφυλακή). Είδος παραστρατιωτικής συσσωμάτωσης, ιδιαίτερα όπως η διεθνής αυτή οργάνωση για νέους συγκροτείται στην Ελλάδα του πρώτου μισού του 20ού αιώνα, οι Πρόσκοποι

---

¹⁶ Λόγου χάριν, από έμμεσες πληροφορίες του αρχαιακού υλικού που αφορά στον εορτασμό της 25ης Μαρτίου 1921, μαθαίνουμε ότι την προηγούμενη μέρα, 24 Μαρτίου, υπήρξε συγκέντρωση των μαθητών των σχολείων της Ερμούπολης στην πλατεία Μιαούλη για να πάνε εν σώματι στη στέψη της αναθηματικής στήλης με τα ονόματα των πεσόντων Συριανών κατά τους βαλκανικούς πολέμους.

εδώ, στους κόλπους των επίσημων εορτών που εξετάζω, ταυτίζονται άμεσα με το κράτος· και μάλιστα με την πιο καθεαυτό «κρατική» από τις λειτουργίες του.

Ας σημειωθεί, ωστόσο, ότι ανάλογη λειτουργία δεν θα κληθεί να επιτελέσει η «θηλυκή» εκδοχή του προσκοπισμού, το Σώμα Ελληνίδων Οδηγών, όταν αυτό θα ιδρυθεί στην Περιφέρεια Σύρου το 1934. Όπως σημείωνε τότε η εφημερίδα *Θάρρος* της Ερμούπολης εκφράζοντας χαρακτηριστικά την έμφυλη διάσταση της νεανικής οργάνωσης, μολονότι το Σώμα Ελλήνων Προσκόπων και εκείνο των Ελληνίδων Οδηγών είναι οργανωμένα με τον ίδιο τρόπο, ωστόσο έχουν διαφορετικούς στόχους: ο στόχος του πρώτου «ανταποκρίνεται μάλλον εις κρατικάς και εθνικάς ανάγκας», ενώ το δεύτερο «θέλει να δημιουργήση μιαν Γυναίκα, ικανήν να αντιμετωπίση με ενεργητικότητα και αρετήν τας περιστάσεις της ζωής».¹⁷ Αναμφίβολα ο στόχος αυτός, πλησιέστερος στο πνεύμα και του διεθνούς προσκοπισμού, δεν βρίσκει πρόσφορο έδαφος στον πυρήνα των τελετουργιών και των μηνυμάτων των εθνικών-θηρσκευτικών εορτών, στους κόλπους των οποίων οι Πρόσκοποι επιτελούν περισσότερο την ισχύ του κράτους παρά εκδοχές της νεανικής τους ταυτότητας. Η τελευταία ωστόσο θα αρχίσει με έναν τρόπο να αναδύεται στους κόλπους αυτών των εορτών ως συστατικό στοιχείο των τελετουργιών επινόησης της παράδοσης του έθνους που αυτές οι εορτές εκφράζουν, ιδιαίτερα στο πλαίσιο του ολοένα και λαμπρότερου εορτασμού της βασικής εθνικής επετείου.

Η αναγκαιότητα να αναζωογονηθεί και να επαυξηθεί τελετουργικά ο εορτασμός της 25^{ης} Μαρτίου σε όλη την ελληνική επικράτεια τέθηκε καταρχήν από τα πάνω, από το κεντρικό κράτος, λίγο μετά την εγκαθίδρυση της Β΄ Ελληνικής Δημοκρατίας. Σχετική διαταγή του υπουργείου Εσωτερικών το 1926 που βρέθηκε στους φακέλους που μελέτησα (αποστέλλεται από τον νομάρχη Κυκλάδων στον δήμαρχο Ερμούπολης και χρονολογείται 23/3/1926), ορίζει ότι η εθνική επέτειος πρέπει να εορτάζεται «μεγαλοπρεπώς» σε όλες τις ελληνικές πόλεις, και επιχειρεί σε κάποιο βαθμό να κανονικοποιήσει διαδικασίες και τελετουργικές πρακτικές: η διοργάνωση της εορτής πρέπει να γίνεται μετά από συνεννόηση, και με την παρουσία, όλων των «Εκκλησιαστικών, Στρατιωτικών, Δημοτικών, Εκπαιδευτικών και άλλων πολιτικών αρχών», ενώ στους κόλπους του εορτασμού προβλέπεται, μεταξύ άλλων, ο σημαιοστολισμός των πόλεων, η υποχρέωση να εκφωνείται «πανηγυρικός» και η δυνατότητα να τελείται επιπρόσθετα μουσική συναυλία ή/και «άλλη κατάλληλος

---

¹⁷ «Αι Οδηγοί», εφ. *Θάρρος*, 27/7/1934, σ. 1.

εορτή». Η εξάλειψη της «κατά το παρελθόν αδιαφορίας» απέναντι στην κορυφαία εθνική επέτειο αλλά και ο «αποκλεισμός» κάθε «πολιτικής χροιάς» από αυτήν, αποσαφηνίζει τους στόχους αυτής της απόπειρας κανονικοποίησης, η οποία συνιστά ταυτόχρονα έμμεση μαρτυρία για ισχύουσες στάσεις και συμπεριφορές.

Μολονότι στον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου στην Ερμούπολη υπήρχαν ήδη στοιχεία των παραπάνω πρακτικών,¹⁸ η συστηματική ενσωμάτωσή τους στο ρεπερτόριο του εορτασμού της εθνικής επετείου καταγράφεται σαφώς μετά τα μέσα της δεκαετίας του '20, αναδεικνύοντας ότι οι κεντρικές προδιαγραφές για την αναζωογόνηση και τελετουργική επαύξηση της εορτής βρήκαν ανταπόκριση. Ενδεχομένως μάλιστα να συνέπεσαν με μια ανάλογη ευαισθητοποίηση από την πλευρά της δημοτικής αρχής και του νέου, βενιζελικού και δημοκρατικών πεποιθήσεων, δημάρχου Επαμεινώνδα Παπαδάμ (1922-1934). Επί της πολυετούς δημαρχίας του, και ιδιαίτερα από το 1927 και εξής όπως θα δούμε, διαμορφώνεται πράγματι ένας επί το «μεγαλοπρεπέστερον» εορτασμός της 25^{ης} Μαρτίου με νέες τελετουργικές πρακτικές που αφορούν κυρίως στη νεότητα, τη μαθητική αλλά και τους Προσκόπους, όπως η εκτέλεση «εθνικών χορών». Ας σημειωθεί εδώ, ότι το παράρτημα Σύρου του Λυκείου των Ελληνίδων –του σωματείου που κατεξοχήν κανονικοποίησε τους χωριάτικους χορούς και τους καθιέρωσε ως μείζον εθνικό θέαμα, με άλλα λόγια τους συγκρότησε συστηματικά σε επινοημένη παράδοση του έθνους¹⁹ είχε δώσει στο κοινό της Ερμούπολης την πρώτη του τέτοια παράσταση (σύμφωνα με τα μέχρι τώρα διαθέσιμα στοιχεία) τον Ιανουάριο του 1925, προκαλώντας «φρικιάσεις ενθουσιασμού και πατριωτικής εξάρσεως».²⁰

Δεν είναι ασφαλώς τυχαίο που η ενσωμάτωση των «εθνικών χορών» στον επίσημο εορτασμό, δηλαδή από τον Δήμο Ερμούπολης, της μεγάλης εθνικής επετείου φαίνεται να συντελείται τα αμέσως επόμενα χρόνια. Στις σχετικές αρχειακές πηγές, αυτό μαρτυρείται ξεκάθαρα στην επέτειο της 25^{ης} Μαρτίου 1927. Σε ειδικές ευχαριστήριες επιστολές (χρονολογημένες 28 Μαρτίου 1927) του δημάρχου προς την

---

¹⁸ Όπως ήδη έχει αναφερθεί, εκ των ων ουκ άνευ ήταν η πρόσκληση και παρουσία όλων των αρχών του τόπου, ενώ δεν αποκλείεται κάποιες χρονιές να υπήρξε εκφώνηση πανηγυρικού λόγου αλλά και «νυκτερινή» εορτή με τη μορφή μουσικής συναυλίας.

¹⁹ Βλ. σχετικά Ελένη Φουρναράκη, «Γυναικεία σωματική κουλτούρα και επινοήση εθνικών παραδόσεων: συμβολές της Ενώσεως των Ελληνίδων και του Λυκείου των Ελληνίδων (1897-1940)», στο *Το Λύκειο των Ελληνίδων. 100 χρόνια, επιστημονική επιμέλεια Έφη Αβδελά, ΠΙΟΠ, Αθήνα 2010*, σ. 365-403.

²⁰ Βλ. εφ. *Θάρρος*, 10/1/1925: αναφέρεται στο Αντώνης Ε. Μαρκουλής, *Εκατό παρά πέντε χρόνια. Λύκειο των Ελληνίδων, Παράρτημα Σύρου: Αναμνηστικό Λεύκωμα (1915-2010)*, Λύκειο των Ελληνίδων – Παράρτημα Σύρου, Σύρος 2010, σ. 22-23.

διευθύντρια του (δευτεροβάθμιου) Δημοτικού Παρθεναγωγείου αλλά και προς τον έφορο του Σώματος των Προσκόπων –έγγραφο που σημειωτέον δεν εγγράφονται στον κανόνα των καθιερωμένων υπηρεσιακών πράξεων που παράγονται συστηματικά κατά την οργάνωση επίσημων εορτών– καταγράφεται ότι οι μαθήτριες του παρθεναγωγείου εκτέλεσαν εθνικούς χορούς στην πλατεία Μιαούλη αλλά και μέσα στο Δημαρχείο (κατά την καθιερωμένη μεθεόρτια δεξίωση του δημάρχου), ενώ πρώτη φορά αναφορικά με επίσημη εορτή αποτυπώνεται στο αρχειακό υλικό που έχει διασωθεί μια *διαφορετική συμβολή και εικόνα των Προσκόπων*, πέραν της άσκησης του παραστρατιωτικού καθήκοντος τήρησης της τάξης: ο δήμαρχος συγχαίρει τους Προσκόπους για την συμμετοχή τους στους εθνικούς χορούς, αλλά και, επιπλέον, για τη στέψη του Ηρώου των πεσόντων και του αγάλματος του Α. Μιαούλη «μετά των καταλλήλων προσφονήσεων», και εν γένει για την παρουσία τους στην εορτή: για την «ρυθμικήν εκτέλεσιν» των παραγγελμάτων και για το «ωραίον παράστημά τους», αποτέλεσμα «μακράς και ενδεδειγμένης προπονήσεως». Αντίστοιχα, για τις μαθήτριες γράφει χαρακτηριστικά: με τους χορούς τους και «περιβεβλημένοι την εθνικήν στολήν, συνετέλεσαν είπερ τι και άλλο, να μεταδώσωσιν τον ενθουσιασμόν εις τους συμπολίτας ημών, να προτείνωσι τας εν τη νέα γενεά ελπίδας του έθνους και συλλήβδην να εξυψώσωσι το εθνικόν φρόνημα πάντων».

Το αν η παράσταση των χορών οφείλεται σε ιδέα του ίδιου του δήμαρχου Ε. Παππαδάμ –την οποία, όπως αναφέρεται στον Τύπο, είχε απευθύνει στο Δημοτικό Παρθεναγωγείο ήδη το 1926²¹– ή όχι, ή το ποιες ήταν οι ακριβείς συνθήκες ένταξης αυτής της πρακτικής στον εορτασμό της επετείου, κι αν είχε εμφανισθεί περιστασιακά νωρίτερα ή όχι, κι αν ναι, ποιοι/ποιες τους είχαν εκτελέσει, όλα αυτά είναι επιμέρους ερωτήματα που απαιτούν ειδική έρευνα. Εκείνο που έχει σημασία, βάσει των διαθέσιμων στοιχείων, να τεθεί εδώ είναι η ακόλουθη τριμερής υπόθεση εργασίας:

(α) ότι έκτοτε, στη συγκεκριμένη επίσημη εορτή (αλλά και σε άλλες, όπως π.χ. τις συγκυριακές εορτές και πιο άμεσα συνδεδεμένες με εξελίξεις των «εθνικών ζητημάτων»), *οι προαναφερόμενες τελετουργικές πρακτικές που εμπλέκουν πιο άμεσα τη νεότητα εμφανίζονται σταθερά, δηλαδή καθιερώνονται, και εμπλουτίζονται περαιτέρω*.

---

²¹ «Η τελετή της 25 Μαρτίου», *Θάρος*, 27/3/1926, σελ. 2.

(β) ότι αυτό συντελείται παράλληλα με τον ολοένα και πιο πανηγυρικό εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου στην Ερμούπολη από το 1927 και εξής, εξέλιξη που θα πρέπει να αποδοθεί σε μια σύνθετη δυναμική, η οποία συνδέεται τόσο με απόπειρες κανονικοποίησης της επετείου από το κεντρικό κράτος (εκείνην που αναφέραμε, ενδεχομένως και άλλες) όσο και με τοπικές ευαισθητοποιήσεις και πρωτοβουλίες·

και (γ), ότι οι διεργασίες αυτές σηματοδοτούν, και συνεπιφέρουν στην πράξη, τη βούληση για την οργανικότερη ενσωμάτωση των νέων στο πεδίο των επίσημων εθνικών-θρησκευτικών εορτών και για έναν νέο ρόλο της νεότητας σε αυτές ως διακριτής κοινωνικής κατηγορίας –μιλήσαμε πριν για τη νεότητα ως αποδέκτη/πομπό της εθνικής διδαχής–, ο οποίος κατασκευάζεται και λογοθετικά. Στο επίπεδο του επίσημου λόγου, οι ευχαριστήριες επιστολές του δημάρχου που είδαμε πιο πάνω είναι ένα τέτοιο δείγμα λογοθετικής κατασκευής.

Προς την κατεύθυνση των παραπάνω υποθέσεων, αρκούμαι εδώ να δώσω επιλεγμένα παραδείγματα της δυναμικής που διακρίνει τον επίσημο εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου στην Ερμούπολη, πριν την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του Ι. Μεταξά. Το 1930 γιορτάζεται το ιωβηλαίο των εκατόν πενήντα χρόνων της επανάστασης του 1821 και συνεπώς ο εορτασμός της εκείνη τη χρονιά, κεντρικά τουλάχιστον, έχει ξεχωριστό χαρακτήρα και ξεφεύγει από τα καθιερωμένα. Έχει όμως ενδιαφέρον η διαπίστωση ότι στην περίπτωση της Ερμούπολης, ο εορτασμός της επετείου είναι βέβαια πανηγυρικότερος συγκριτικά με το παρελθόν, αποτυπώνει όμως την κανονικότητα της εορτής από τότε και στο εξής, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο αυτή αποκρυσταλλώνεται στις αρχές της δεκαετίας. Σύμφωνα λοιπόν με το έντυπο αναλυτικό πρόγραμμα της εορτής [εικ. 10] (έχει ίσως μια σημασία ότι είναι το πρώτο που εντόπισα στο αρχειακό υλικό, αφού για προηγούμενες χρονιές βρήκα μόνον απλές αναγγελίες της επετείου), ο εορτασμός τυποποιείται πλέον ως ολοήμερος: ξεκινά στις 10.00 π.μ. με γενική συγκέντρωση στην πλατεία Μιαούλη, δηλαδή, του λαού της πόλης, των σωματείων με τα λάβάρά τους, των Προσκόπων, του μαθητικού πληθυσμού και των ορφανών του Αμερικανικού Ορφανοτροφείου²² «περιβεβλημένων την Εθνικήν Στολήν», για να παρακολουθήσουν τη στέψη του αγάλματος του Μιαούλη από τους Προσκόπους· ακολουθεί η μετάβαση όλων με επικεφαλής τις δημοτικές αρχές στον ναό του Αγ. Νικολάου, για την τέλεση του

---

²² Πρόκειται για το φιλανθρωπικό κατάστημα της American Near East Relief στη Σύρο, το οποίο ανέλαβε την περίθαλψη ορφανών προσφυγόπουλων, εγκαινιάστηκε τον Μάιο του 1923 και λειτούργησε από τότε μέχρι και το 1930: βλ. σχετικά Χ. Λούκος – Π. Πολέμη, *Οδηγός Δημοτικού Αρχείου Ερμούπολης 1821-1949*, ό.π., σ. 72.

εκκλησιαστικού μέρους της εορτής, μετά το πέρας του οποίου, και «παιανίζουσας της Μουσικής», γίνεται η «κάθοδος» στη πλατεία Μιαούλη, όπου εκτελούνται οι εθνικοί χοροί, αυτή τη φορά από τους τροφίμους του Αμερικανικού Ορφανοτροφείου, και εκφωνείται ο πανηγυρικός λόγος από τον γυμνασιάρχη· μετά την καθιερωμένη δεξίωση των δημοτικών αρχών στο δημαρχιακό μέγαρο, η πρωινή εορτή ολοκληρώνεται με κατάθεση στεφάνου στο Ηρώο των πεσόντων από τους Προσκόπους. Το Πρόγραμμα προβλέπει και «εσπερινή εορτή» στις 8.00 μ.μ. με φωταγώγηση της πλατείας Μιαούλη και του Δημαρχείου «δια παραλλήλων φωτεινών τόξων» και καύση πυροτεχνημάτων και βεγγαλικών, «παιανίζουσας της Μουσικής».

Οι πολιτικές συγκυρίες ωστόσο επεμβαίνουν στην κανονικότητα. Έτσι, το 1933 ο Τύπος μας πληροφορεί ότι η 25^η Μαρτίου προγραμματίστηκε να εορτασθεί «κατά τρόπον ιδιαιτέρως πανηγυρικών και μεγαλοπρεπή», λόγω της προγραμματισμένης εκείνη την ημέρα άφιξης Συριανών πολιτευτών και στελεχών του κυβερνώντος Λαϊκού Κόμματος, των υπουργών Ναυτικών Αλέξανδρου Χατζηκυριάκου και Συγκοινωνίας Πέτρου Ράλλη (τελικά ήρθε μόνον ο δεύτερος), συνοδευόμενων από επτά μητροπολίτες.²³ Αυτή τη φορά η εορτή, διατηρώντας τα παραπάνω βασικά της χαρακτηριστικά, επεκτάθηκε και την επόμενη της επετείου μέρα και εμπλουτίστηκε περιεχομενικά (σημειωτέον ότι το 1933 η 25^η Μαρτίου έπεσε ημέρα Σάββατο, κάτι που επέτρεπε την επέκταση της εορτής και την επόμενη μέρα αργίας, την Κυριακή): συνοδεύτηκε από παράλληλες εκδηλώσεις –π.χ. η ξεχωριστή πανηγυρική υποδοχή του Ράλλη και η συνάντησή του με τα σωματεία της πόλης–, κάποιες από τις οποίες ενέπλεκαν και άλλες συλλογικότητες στις εορταστικές πρακτικές. Έτσι, ως μέρος της «νυκτερινής εορτής» αναφέρεται και η χοροεσπερίδα στη Λέσχη «Ελλάς» υπέρ του Πατριωτικού Ιδρύματος Προστασίας του Παιδός, η οποία οργανώθηκε από τον Αθλητικόν και Ποδοσφαιρικόν Σύλλογον «Άρης». Το πρωινό της Κυριακής, στην πλατεία Μιαούλη και «ενώπιον πολυαρίθμου συγκεντρώσεως», οι Εύζωνοι (που μάλλον συνόδευαν τον υπουργό) τραγούδησαν και χόρεψαν εθνικά άσματα. Από τις περιγραφές στον Τύπο κρατώ ένα ακόμα στοιχείο: αντί για πανηγυρικό λόγο, ενώπιον του συγκεντρωμένου πλήθους στην πλατεία Μιαούλη προσφώνησε τους επισήμους ο μητροπολίτης Σύρου Φιλάρετος και εν συνεχεία αντιφώνησε άλλος μητροπολίτης «χαιρετήσας ευγλώττως» τη νεολαία.²⁴

²³ «Ο εορτασμός της Εθνικής Εορτής», εφ. *Θάρρος*, 24/3/1933.

²⁴ «Ο εορτασμός της Εθνικής μας Εορτής. Η άφιξις του υπουργού της Συγκοινωνίας κ. Πέτρου Ράλλη», εφ. *Θάρρος*, 31/3/1933.

Το επόμενο έτος, το 1934, ο εορτασμός της επετείου ήταν ακόμα πιο πλούσιος και διήρκεσε τρεις ημέρες, καθώς συνέπεσε με την δεκαετηρίδα της ίδρυσης της Δημοκρατίας. Η γνώριμη βασική δομή της εορτής ‘απλώνεται’ στο χρόνο για να καλύψει τον τριήμερο εορτασμό, και συγχρόνως εμπλουτίζεται, κυρίως με «νεανικά» εορταστικά δρώμενα, όπως π.χ. παρελάσεις, λαμπαδηφορία ή εκτέλεση πατριωτικών ασμάτων, τα οποία εκτελούν μαθητές, Πρόσκοποι αλλά και νεοεμφανιζόμενοι συλλογικοί δρώντες, όπως ο Όμιλος Φοιτητών Κυκλάδων, που στην πρωινή εορτή ανήμερα της 25^{ης} Μαρτίου εμφανίζεται για πρώτη φορά να καταθέτει στεφάνι στο άγαλμα Μιαούλη, ή η μπάντα του Αναμορφωτικού Σχολείου που συνοδεύει τη λαμπαδηφορία των Προσκόπων ανά τους δρόμους της πόλης, το βράδυ της επετείου.²⁵ Ας σημειωθεί ότι η μεγαλύτερη προβολή στον τοπικό Τύπο της 25^{ης} Μαρτίου δεν συνδέεται μόνο με τον επιβλητικότερο και πλουσιότερο εορτασμό της, αλλά και με την προπαγάνδα ενάντια στον βενιζελισμό, στον οποίο χρεώνεται η μέχρι τότε ‘άνευρη’, πληκτική και χωρίς πατριωτικό ενθουσιασμό τέλεση της επετείου.²⁶

Ο διακριτός, βλέπε κεντρικός, ρόλος της νεότητας στις τελετουργικές πρακτικές της κορυφαίας εθνικής επετείου αλλά, στην πορεία, και άλλων επίσημων «εθνικών-θρησκευτικών» εορτών της Ερμούπολης, εδραιώνεται, επαυξάνεται αλλά και επαναπροσδιορίζεται μετά την εγκαθίδρυση του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου, στο πλαίσιο ευρύτερων αλλαγών, τόσο των απαγορεύσεων όσο και του ισχυρού ελέγχου που το δικτατορικό καθεστώς επιβάλλει στο χώρο της νεολαίας αλλά και ευρύτερα στην οργανωμένη δημόσια κοινωνικότητα και τη σωματειακή ζωή. Η επιβολή της ΕΟΝ ως της μοναδικής σχεδόν ‘νόμιμης’ οργάνωσης νεολαίας εικονογραφεί χαρακτηριστικά αυτό τον έλεγχο.

Επιλεγόμενα: η 4^η Αυγούστου, η ΕΟΝ και οι δημόσιες επίσημες εορτές στην Ερμούπολη

Πράγματι, όσον αφορά τη μορφή δημόσιας κοινωνικότητας που εξετάζω εδώ, το μεταξικό καθεστώς δεν αποπειράται μόνο να οριοθετήσει αυστηρά και να

---

²⁵ «Ο εορτασμός της Εθνικής Εορτής», εφ. *Θάρρος*, 30/3/1934.

²⁶ Από τις αρχές της δεκαετίας του 1930, η πιο έντονη προβολή του εορτασμού της 25^{ης} Μαρτίου από συντηρητικές εφημερίδες της Ερμούπολης συμπίπτει με την άνοδο των αντιβενιζελικών στην εξουσία γενικά, και ειδικότερα με την διαδοχή του Ε. Παπαδάμι από τον συντηρητικό (και λίγο αργότερα οπαδό της δικτατορίας) νέο δήμαρχο Ευάγγελο Ξοχάκη (1934-1941), και συνοδεύεται από έναν λόγο που ασκεί κριτική στην απονέκρωση της κορυφαίας εθνικής επετείου ως τότε, καταγγέλλοντας γι αυτό τον «βενιζελισμό» και τις «αριστερίζουσες» τάσεις του που υπονόμευαν το ίδιο το εθνικό αίσθημα και τον πατριωτικό ενθουσιασμό του λαού. Στον λόγο της εφημερίδας *Θάρρος* τουλάχιστον, η ιδεολογική και άμεσα πολιτική χρήση της επετείου είναι πολύ εμφανής.

κανονικοποιήσει εκ νέου το πεδίο των επίσημων εορτών, αλλά εισάγει και νέες επετείους για την πιο «εξειδικευμένη» και επιβλητική προπαγάνδα του καθεστώτος.

Η ονομαστική εορτή του Ι. Μεταξά, η επέτειος της 4^{ης} Αυγούστου και η Εργατική Πρωτομαγιά είναι οι τρεις νέες επετειακές εορτές των οποίων την καθιέρωση συναντάμε και στην Ερμούπολη. Οι εορτές αυτές, όμως, δεν παρουσιάζονται ως επίσημες «κρατικές» εορτές αλλά ως πρωτοβουλίες που προέρχονται ‘από τα κάτω’, από λαϊκές οργανώσεις και επιτροπές, σύμφωνα άλλωστε με τις προδιαγραφές του ίδιου του Ι. Μεταξά. Σε επίσημο έγγραφο του που βρέθηκε στο αρχειακό υλικό και χρονολογείται το 1939, στο οποίο ορίζεται ποιες από τις καθιερωμένες δημόσιες εορτές θα είναι στο εξής οι καθεαυτό επίσημες-πανελλαδικές εορτές σε αντιδιαστολή προς τις κάθε είδους τοπικές επετείους (σε αυτό θα επανέλθω), ο δικτάτορας σπεύδει να διαχωρίσει από τις παραπάνω περιπτώσεις εορτών που τίθενται υπό άμεσο κρατικό έλεγχο, εκείνες της 4^{ης} Αυγούστου. Όπως γράφει χαρακτηριστικά, *«όσον αφορά τας εορτάς της 4^{ης} Αυγούστου, αύται είναι καθαρώς λαϊκαί εορταί εκτελούμεναι ουχί τη πρωτοβουλία του Κράτους, αλλά τη αυθορμήτω προαιρέσει του Λαού, οργανούνται δε και διεξάγονται συμφώνως προς τας επιθυμίας αυτού, υπό επί τούτω λαϊκών επιτροπών. Το Κράτος επεμβαίνει μόνον επιβοηθητικώς και ρυθμιστικώς».*

Σύμφωνα με το σχετικό αρχειακό υλικό και μαρτυρίες από τον τοπικό Τύπο, ως «λαϊκή» πρωτοβουλία προβάλλεται ο εορτασμός στην Ερμούπολη, ήδη από το 1937, των παραπάνω τριών καθεστωτικών επετειών, βασικός στόχος των οποίων είναι άλλωστε, ειδικότερα, να προπαγανδίσουν τον υποτιθέμενο «φιλεργατικό» χαρακτήρα του καθεστώτος, από τον οποίο αυτό επιχειρεί να αντλήσει νομιμοποίηση. Έτσι, στο πλαίσιο του ελέγχου που ασκεί το καθεστώς στις εργατικές και επαγγελματικές ενώσεις, **ο εορτασμός της ονομαστικής εορτής του Ι. Μεταξά** τελείται κάθε χρόνο κατόπιν αιτήματος του Εργατικού Κέντρου Κυκλάδων, το οποίο και συνυπογράφει το έντυπο πρόγραμμα της εορτής μαζί με την Ομοσπονδία Επαγγελματιών και Βιοτεχνών. Όπως αναγράφεται στο πρόγραμμα της επετείου του 1937, ο «Επαγγελματικός, Βιοτεχνικός και Εργατικός κόσμος» του Νομού Κυκλάδων, εκφράζοντας «την βαθειάν ευγνωμοσύνην» του προς τον Ι. Μεταξά «δια την στοργικήν μέριμναν μεθ’ ης περιβάλλει τας τάξεις ταύτας», τελεί δοξολογία στον ναό του Αγίου Νικολάου «υπέρ υγείας και μακροημερεύσεως του Εθνικού Κυβερνήτου» και «υπέρ ολοκληρώσεως του έργου της Εθνικής αναδημιουργίας» [εικ. 11]. Αναβαπτίζοντας το καθιερωμένο πρότυπο των εθνικών-θρησκευτικών εορτών στην

πατερναλιστική-λαϊκιστική ρητορική της δικτατορίας, οι διοργανωτές της συγκεκριμένης επετείου προσκαλούν στη δοξολογία τον λαό του νησιού γενικώς, τους επαγγελματίες, βιοτέχνες, εργάτες και αγρότες ειδικότερα (με τα σωματεία και λάβάρά τους), παρακαλώντας, τέλος, τις πολιτικές, στρατιωτικές και δικαστικές αρχές να παραστούν «εάν ευαρεστώνται».

Το ίδιο μήνυμα μιας «αυτόνομης» ‘από τα κάτω’ πρωτοβουλίας επιχειρούν να εκπέμψουν και οι άλλες δυο καθεστωτικές επέτειοι: αφενός **η επέτειος της 4^{ης} Αυγούστου**, που εμφανίζεται να διοργανώνεται από «Λαϊκή Επιτροπή Εορτασμού» σε συνεργασία με το επιτελείο της ΕΟΝ, αλλά τη διεξαγωγή των καθιερωμένων τελετουργικών πρακτικών που την αποτελούν (π.χ. της παράταξης των συσσωματώσεων και των επισήμων εκτός και εντός του ναού του Αγ. Νικολάου κατά την τέλεση της δοξολογίας και της παρέλασης ενώπιον των επισήμων στην πλατεία Μιαούλη) αναλαμβάνει να ρυθμίσει με ειδική διαταγή ο Φρούραρχος της Σύρου, όπως ακριβώς συνηθίζεται στις επίσημες εορτές που τελούνται με ευθύνη της Νομαρχίας· και αφετέρου **η Εργατική Πρωτομαγιά**, που οργανώνεται επίσης από το Εργατικό Κέντρο (ή, όπως εμφανίζεται σε σχετικά έγγραφα του 1939, το Εθνικόν Εργατοϋπαλληλικόν Κέντρον Κυκλάδων), και η οποία, σημειωτέον, μόνο στα χρόνια της δικτατορίας περιλαμβάνεται στο αρχαιακό υλικό του Δήμου Ερμούπολης που αφορά στις επίσημες δημόσιες εορτές. Το ‘νόμιμο’ αυτής της επισημότητας σπεύδει να εξηγήσει ο συντηρητικός Τύπος κατά τον πρώτο «μεταξικό» εορτασμό της επετείου, εκείνον του 1937:

*«Ο εφετινός εορτασμός της εργατικής Πρωτομαγιάς, ο οποίος κατά το παρελθόν, απετέλει δια παν φιλήσυχον πολίτην μιαν ημέραν ανησυχίας δια τα γεγονότα τα οποία θα ήτο δυνατόν να λάβουν χώραν εξ αφορμής των ταραχών και αναστατώσεων τας οποίας προσεπάθουν να δημιουργήσουν τα αριστερά στοιχεία, τα δρώντα κατ’ επιταγήν της ξένης προπαγάνδας, εωρτάσθη εφέτος καθ’ άπασαν την Χώραν, ως μια εορτή Εθνική και προπαντός Ελληνική».*²⁷

Εξάλλου, τον επίσημο-εθνικό και «προπαντός» ελληνικό χαρακτήρα της εργατικής πρωτομαγιάς στη γιορτή της Ερμούπολης (όπως και στον κεντρικό εορτασμό της επετείου με την παρουσία του ίδιου του Μεταξά) επισφραγίζουν τόσο οι τελετουργίες όσο και τα πρόσωπα που συμμετέχουν: το πρώτο μέρος της επετείου

---

²⁷ «Ο εορτασμός της εργατικής Πρωτομαγιάς», εφ. *Θάρρος*, 14/5/1937 (η ανταπόκριση από την εορτή είναι στις 14/5, διότι ο εορτασμός της παραμονής της Πρωτομαγιάς και της ίδιας της επετείου, επειδή θα συνέπιπτε με τη Μεγάλη Παρασκευή και το Μεγάλο Σάββατο, μετατέθηκε για τις 8 και 9 Μαΐου αντίστοιχα).

εορτάζεται στο Ηρώο των Συριανών πεσόντων στους πολέμους, ενώ στη μεγάλη συγκέντρωση που γίνεται αμέσως μετά, στο χώρο των λατομείων στα Βαπόρια, παριστάμενοι είναι οι εκπρόσωποι όλων των αρχών, εκκλησιαστικών, πολιτικών και στρατιωτικών, και μεταξύ των κεντρικών ομιλητών είναι ο μητροπολίτης Σύρου Φιλάρετος και ο νομάρχης Κυκλάδων Κ. Βάσσος.²⁸ Επίσημο ρόλο στην όλη εορτή, με συμμετοχή επίσης στις κεντρικές ομιλίες, εμφανίζεται να έχει και ο εκπρόσωπος ενός σωματείου που τονίζει ακόμα περισσότερο τον «εθνικό» χαρακτήρα της νέας εργατικής Πρωτομαγιάς, αλλά και που της προσδίδει κάποια λαϊκή νομιμοποίηση: πρόκειται για τον Σύνδεσμο Παλαιών Πολεμιστών, ο οποίος δεν φαίνεται να έχει σχέση με την προ του 1930 ισχυρή αριστερή και λαϊκή κίνηση των παλαιών πολεμιστών (την ύπαρξη της οποίας δεν έχουμε άλλωστε εντοπίσει στη Σύρο), αλλά είναι μάλλον μια από τις νέες εθνικιστικές οργανώσεις με αυτό το όνομα που εμφανίζονται τη δεκαετία του 1930 (σύμφωνα με αναφορές στον Τύπο που μένει να επιβεβαιωθούν, στην Ερμούπολη εμφανίζεται μετά το 1935).

Αλλά και στις άλλες δυο κατεξοχήν προπαγανδιστικές επετείους του καθεστώτος, για να επανέλθουμε στον ουσιαστικά επίσημο και κρατικό χαρακτήρα τους, βλέπουμε άλλοτε να συμμετέχει με λόγο που εκφωνεί ο δήμαρχος Ερμούπολης Ε. Ξοχάκης (1934-1941), θερμός υποστηρικτής της μεταξικής δικτατορίας και διευθύνων του τοπικού παραρτήματος της κατευθυνόμενης από το καθεστώς, και «λαϊκής» υποτίθεται, Οργανώσεως Εθνικής Αναγεννήσεως (στο εξής ΟΕΑ), και άλλοτε να χαιρετίζει ο εκάστοτε νομάρχης. Όπως διαβάζουμε χαρακτηριστικά στην περιγραφή στον τοπικό Τύπο της επετείου της ονομαστικής εορτής του Ι. Μεταξά του 1938, μετά το πέρας της εορτής, ο νομάρχης ο Κυκλάδων Φλωρίδης δέχτηκε στη Νομαρχία «τας ευχάς των Αρχών και του Λαού», και από τον εξώστη ευχαρίστησε «τον Λαόν και την ΕΟΝ δια τας προς τον εορτάζοντα Αρχηγόν εκδηλώσεις του».²⁹

Όπως ακριβώς το έθετε, λοιπόν, ο «Αρχηγός», ο «επιβοηθητικός» και «ρυθμιστικός» ρόλος του κράτους σε αυτές τις εορτές είναι παραπάνω από ορατός: αποτελεί εξίσου σημαίνον μήνυμα με εκείνο της «αυθόρμητης» και «λαϊκής» τους βάσης, η οποία άλλωστε εμφανίζεται να προκαλεί, βλέπε να επιβάλλει και να νομιμοποιεί, τον κρατικό εναγκαλισμό αυτών των εκδηλώσεων, και εν τέλει, την πολύ πιο άμεση ταύτισή τους με το κράτος, συγκριτικά με τις άλλες καθιερωμένες επίσημες δημόσιες εθνικές-θρησκευτικές εορτές. Συγκριτικά με τις τελευταίες και σε σχέση με

---

²⁸ Στο ίδιο.

²⁹ Βλ. εφ. *Θάρρος*, 13/1/1938.

την πολλαπλή ταυτοποιητική και συγχρόνως ιεραρχική τους λειτουργία στο πλαίσιο της τοπικής κοινωνίας (σύμφωνα με την αρχική μου υπόθεση εργασίας), λειτουργία συμβολική και παραγωγική, οι επέτειοι της 4^{ης} Αυγούστου, οι οποίες άλλωστε αποτελούν άμεσο όργανο ιδεολογικής προπαγάνδας του καθεστώτος (του απολιτικού λαϊκιστικού του προσώπειου, με διπλή αιχμή τον αντικομμουνισμό και τον αντικοινοβουλευτισμό, όπως προκύπτει από τις ομιλίες που δημοσιεύονται στον τοπικό Τύπο), επιτελούν με πιο απόλυτο τρόπο την κρατική ισχύ στο πλαίσιο του ιδιαίτερου αυτού πεδίου δημόσιας κοινωνικότητας που εξετάζω εδώ. Ουσιαστικά αποτυπώνουν την φασίζουσα έμπνευσης αδιαμεσολάβητη σχέση «Αρχηγού» και «λαού», εξοβελίζοντας σημασιολογικά την κοινωνία των πολιτών. Από αυτή την άποψη, επιφέρουν μια καίρια αλλαγή στο πεδίο αυτής της δημόσιας κοινωνικότητας. Ας σημειωθεί άλλωστε, ότι από τις σχετικές αναφορές στον τοπικό Τύπο, είναι εμφανής και ο άμεσα καταναγκαστικός χαρακτήρας της λαϊκής συμμετοχής στις εορτές του καθεστώτος: στην τρίτη και επιβλητικότερη επέτειο της 4^{ης} Αυγούστου το 1939, ο εορτασμός της οποίας ξεκινά, βάσει του προγράμματος, από την παραμονή το απόγευμα ενσωματώνοντας και άλλες εκδηλώσεις, όπως διάλεξη στο Λύκειο των Ελληνίδων από στέλεχος της ΕΟΑ και ραδιοφωνικό πρόγραμμα της ΕΟΝ, για να κορυφωθεί με την κεντρική εκδήλωση στην πλατεία Μιαούλη ανήμερα το πρωί, διαβάζουμε χαρακτηριστικά ότι προβλέπεται να «μεταφερθούν» οι εργάτες και οι εργάτριες από τα εργοστάσια, με ευθύνη των εργοδοτών τους, για να παρακολουθήσουν εν σώματι την κεντρική εκδήλωση.³⁰

Μέρος αυτών των μεταβολών, και χαρακτηριστική έκφραση του διπλού μηνύματος λαϊκή 'από τα κάτω' πρωτοβουλία - κρατικός 'πατρικός' εναγκαλισμός που εκπέμπουν οι επετειακές εορτές του καθεστώτος, είναι η ισχυρή παρουσία που επιφυλάσσεται στην νεότητα μέσω του πρωταγωνιστικού ρόλου της καθεστωτικής νεολαίας, της ΕΟΝ. Ένας ρόλος, που βλέπουμε να επεκτείνεται και στις άλλες δημόσιες επίσημες τελετές, μαζί με την προβεβλημένη παρουσία ορισμένων ακόμα σωματείων, για τα οποία είτε γνωρίζουμε ότι συνδέονται άμεσα με το καθεστώς, όπως το παράρτημα Σύρου της ΟΕΑ, είτε εικάζουμε μια τέτοια στενή σύνδεση, καθώς τα σωματεία αυτά εμφανίζονται έντονα στο προσκήνιο των τελετουργικών

---

³⁰ Βλ. εφ. *Θάρρος*, 3/8/1939. Στην πρώτη επέτειο της 4^{ης} Αυγούστου (η οποία επίσης γιορτάστηκε πολύ μεγαλοπρεπώς με κεντρική συγκέντρωση, δοξολογία, παρελάσεις και συναυλίες που διήρκεσαν μέχρι τη 1.00 το πρωί), προκειμένου να δοθεί η εικόνα λαϊκού πανηγυριού, όλα τα κέντρα της Ερμούπολης κανονίστηκε να παραμείνουν ανοικτά μέχρι πρωίας με ειδική άδεια της αστυνομίας.: βλ. εφ. *Θάρρος*, 30/7/1937.

πρακτικών πλάι στην ΕΟΝ. την περίοδο της μεταξικής δικτατορίας. Πρόκειται για σωματεία αποστράτων αξιωματικών, αναπήρων πολέμων και κυρίως για τους Παλαιούς Πολεμιστές, των οποίων τον σημαντικό ρόλο είδαμε ήδη στην Εργατική Πρωτομαγιά. Είναι ίσως ενδεικτικό, ότι το σωματείο αυτό δεν καταγράφεται στους παραλήπτες των επίσημων προσκλήσεων στις δημόσιες εορτές πριν το 1936. Η προβεβλημένη παρουσία των σωματείων αυτών, μαζί με εκείνη της ΕΟΝ, καθώς και των Προσκόπων και των Οδηγών (πριν την συγχώνευσή τους με την μεταξική νεολαία το 1939) αλλά και των μαθητών της Σχολής Εφέδρων Αξιωματικών, σε συνδυασμό με την εδραίωση και τυποποίηση των παρελάσεων, προσδίδει έναν ισχυρότερο στρατιωτικό τόνο στις επίσημες δημόσιες εορτές της Ερμούπολης, σε σχέση με το παρελθόν. Την τάση «στρατιωτικοποίησης» επισφραγίζει άλλωστε η εντονότερη ανάμιξη του Φρουραρχείου στον διακανονισμό των λεπτομερειών που ρυθμίζουν την παρουσία των παραπάνω σωματείων (παράταξη, στολές κλπ) και την εν γένει τήρηση του πρωτοκόλλου.

Τα παραπάνω στοιχεία είναι εκείνα που κατά κύριο λόγο επαναπροσδιορίζουν τις εορτές που εξετάζω την περίοδο της μεταξικής δικτατορίας, καθώς κατά τα άλλα, ως προς την τελετουργική τους δομή, δεν φαίνεται να αλλάζει κάτι ριζικά. Από αυτή την άποψη, οι τρεις νέες επέτειοι που εισάγει το καθεστώς εγγράφονται σε μια συνέχεια με τις καθιερωμένες στην Ερμούπολη εθνικές-θρησκευτικές εορτές, στο βαθμό που δεν διαταράσσουν το αξεδιάλυτο εθνικό-θρησκευτικό περιεχόμενο και σημειολογία που τις διακρίνει ούτε τις βασικές εορταστικές πρακτικές. Βλέπουμε ωστόσο να εμπλουτίζονται και να κανονικοποιούνται περαιτέρω εκείνες οι πρακτικές που εμπλέκουν τη συμμετοχή της νεολαίας, με προεξάρχουσα εκείνη της ΕΟΝ και των προαναφερόμενων άλλων ‘καθεστωτικών’ σωματείων. Προς αυτή την κατεύθυνση, λόγου χάριν, τυποποιείται πιο αυστηρά ο εορτασμός της 25^{ης} Μαρτίου. Το ιδιαίτερα αναλυτικό έντυπο πρόγραμμα της εορτής του 1938 είναι ενδεικτικό **[εικ. 12]**: χωρίς να αλλάζει ριζικά τη δομή της εορτής όπως αυτή είχε διαμορφωθεί από νωρίτερα – βλέπουμε π.χ. την εορτή να διακρίνεται σε πρωινή και εσπερινή, η κυρίως εορτή, η πρωινή, να ξεκινά με στέψη του αγάλματος του Μιαούλη στην ομώνυμη πλατεία και να συνεχίζεται με την δοξολογία στον Αγ. Νικόλαο, να ακολουθεί ο πανηγυρικός λόγος και μετά παρέλαση–, εντούτοις εμπλουτίζεται επί το νεανικότερον, θα λέγαμε: έτσι, για πρώτη φορά εισάγονται μαθητικοί αθλητικοί αγώνες σε εορτασμό της εθνικής επετείου στην Ερμούπολη (στο πλαίσιο της εσπερινής εορτής). Επίσης, κανονικοποιείται περισσότερο ο όλος εορτασμός, μέσα από ένα πρόγραμμα που

ρυθμίζει λεπτομερώς τις τελετουργίες και τη συμμετοχή σε αυτές, εξασφαλίζοντας έμπρακτα και συμβολικά την πρωτοκαθεδρία της EON. Έτσι, είναι η EON (αντί για τους Προσκόπους ή τους μαθητές του Γυμνασίου Αρρένων) που ξεκινά την τελετή εκτελώντας τη στέψη του αγάλματος του Μιαούλη ή που εκτελεί την λαμπαδηφορία, αυτή τη φορά μαζί με τους Προσκόπους, στην εσπερινή εορτή. Αξίζει να σημειωθεί επίσης, ότι στο πλαίσιο της κανονικοποίησης της κεντρικής πρωινής παρέλασης από το πρόγραμμα, οι μαθητές της Εμπορικής Σχολής, της Σχολής Μηχανικών και του Γυμνασίου Αρρένων καθώς και οι Πρόσκοποι εμφανίζονται να παρελαύνουν αποκλειστικά και μόνον ως τμήματα της EON, ξεχωριστά από τα δημοτικά σχολεία, το Γυμνάσιο Θηλέων, το Σώμα Ελληνίδων Οδηγών και τη μόνη μη νεανική συσσωμάτωση που συμμετέχει στην παρέλαση, τους Παλαιούς Πολεμιστές. Θα μπορούσε κανείς να σχολιάσει πολλαπλά τη συμβολική γλώσσα αυτής της διάταξης, τα έμφυλα και άλλα μηνύματα διάκρισης/ιεραρχίας που εκπέμπει, παράλληλα με την προφανή προβολή οργανώσεων που σηματοδοτούν και στηρίζουν το καθεστώς. Ακόμα και οι φραστικές διατυπώσεις του προγράμματος συμβάλλουν σε αυτήν την προβολή, όταν, για παράδειγμα, αναφέρεται ότι τον πανηγυρικό λόγο θα εκφωνήσει ο Γυμνασιάρχης Αρρένων κ. Ρούσσοσ ως «οπαδός» της Οργανώσεως Εθνικής Αναγεννήσεως και «εκ μέρους αυτής». Ακόμα πιο αναβαθμισμένος εμφανίζεται ο ρόλος της μεταξικής νεολαίας στην επέτειο της 25^{ης} Μαρτίου το 1939, οπότε αναλαμβάνει να προπαγανδίσει τον εορτασμό κυκλοφορώντας, «κατά χιλιάδας, προκηρύξεις προς τον Λαόν και άλλα έντυπα πατριωτικού περιεχομένου», ενώ ιδιαίτερη λαμπρότητα αναμένεται να προσδώσει στην τελετή η «επικείμενη παρέλασις υπερχιλίων νέων ανηκόντων εις την ενταύθα Φάλαγγα» της EON.³¹

Ανάλογες παρατηρήσεις μπορούμε να κάνουμε για τον εορτασμό πολλών δημόσιων επίσημων τελετών της δικτατορικής περιόδου, επετειακών και συγκυριακών. Οι εορτές αυτές αποτελούν ένα από τα βασικά πεδία επιβολής και εδραίωσης της δημόσιας παρουσίας της EON στην τοπική κοινωνία και κυρίως *επιτέλεσης της ηγεμονίας της τόσο στο χώρο της μαθητιώσας νεολαίας όσο και σε εκείνον των παλαιότερων οργανώσεων νέων*. Όταν, μετά από τον σχετικό νόμο του Ιουλίου του 1939, οι Πρόσκοποι υποχρεώνονται να συγχωνευθούν με την EON, γεγονός που στην Ερμούπολη επισφραγίζεται στις 13/8/1939 με δημόσια τελετή στο Δημαρχείο (όπου έδρευε ως τότε η Λέσχη των Προσκόπων την οποία ιδιοποιείται

---

³¹ Βλ. εφ. *Θάρρος*, 24/3/1939. Βλ. και την περιγραφή της εορτής: «Σύσσωμος ο λαός της Σύρου εώρτασε με ενθουσιασμόν την Εθνικήν Εορτήν. Η συμμετοχή της EON», εφ. *Θάρρος*, 31/3/1939.

φυσικά η ΕΟΝ), και όταν λίγους μήνες αργότερα, τον Δεκέμβριο του 1939 διαλύεται και η ΧΑΝ Σύρου για να ενσωματωθεί κι αυτή, μαζί με όλα τα περιουσιακά της στοιχεία, στην ΕΟΝ, η τελευταία δεν έχει πλέον στην Ερμούπολη κανέναν «ανταγωνιστή» στο επίπεδο των μαζικών/πανελλαδικών οργανώσεων για τη νεολαία.

Προς το τέλος πια της περιόδου, το δικτατορικό καθεστώς παρεμβαίνει κεντρικά προς την κατεύθυνση κανονικοποίησης του πεδίου των επίσημων δημόσιων εορτών. Τον Μάη του 1939, σε σχετικό έγγραφο του Ι. Μεταξά προς τους υπουργούς της κυβέρνησής του, αντίγραφο του οποίου βρέθηκε στους φακέλους του ΔΑΕ για τις δημόσιες εορτές και φέρει τη σφραγίδα της Ενώσεως Δήμων και Κοινοτήτων, ο πρόεδρος της κυβέρνησης, επικαλούμενος παλαιότερες εγκυκλίους του υπουργείου των Εσωτερικών του ίδιου έτους, ορίζει ποιες θα θεωρούνται στο εξής πανελλήνιες επίσημες δημόσιες εορτές (εξαιρώντας, όπως είδαμε, από τον κανόνα που επιχειρεί να εισάγει, τις εορτές της 4^{ης} Αυγούστου ως πρωτοβουλίες που προέρχονται από το «Λαό» και όχι από το κράτος): *«Τελεταί δημόσιαι καθ' όλον το Κράτος, θα τελώνται μόνον κατά την 1^{ην} Ιανουαρίου επί τω Νέω έτει, 25^{ην} Μαρτίου επί τη Εθνική εορτή και 23^{ην} Απριλίου επί τη ονομαστική εορτή της Α.Μ. του Βασιλέως»*. Πέραν των τριών αυτών εορτών, όλες οι υπόλοιπες καθιερωμένες έως τότε δημόσιες επετειακές εορτές, είτε έχουν θρησκευτικό περιεχόμενο είτε σχετίζονται με κάποια επέτειο τοπικού ιστορικού γεγονότος, *θεωρούνται ότι έχουν τοπικό χαρακτήρα και ως εκ τούτου «θα εορτάζονται μόνον εν τω τόπω εν' ώ έλαβε χώραν το εορταζόμενον γεγονός ή εν τω σχετιζομένω με την θρησκευτικήν εορτήν τόπω»*.

Έχει ενδιαφέρον ότι με αυτή τη διαταγή και την ταξινόμηση που εισάγει, διασαλεύεται ο «κανόνας» των εθνικών-θρησκευτικών εορτών, τουλάχιστον όπως τον συναντήσαμε στην Ερμούπολη, αφού μεγάλες θρησκευτικές εορτές, όπως εκείνη της Μ. Παρασκευής και των Θεοφανείων, δεν κατατάσσονται στις δημόσιες «καθ' όλον το κράτος» τελούμενες εορτές, αλλά ταυτίζονται με τις τοπικές. Το έγγραφο ορίζει αυστηρά ποιος θα εκπροσωπεί την κυβέρνηση στις επίσημες δημόσιες εορτές (ανάλογα με την περίπτωση, ο Γενικός Διοικητής, ο Υπουργός Διοικητής Πρωτεύουσας, ο Νομάρχης ή ο Έπαρχος), χωρίς να αποκλείει την αντιπροσώπευση της κυβέρνησης από κάποιο από τα μέλη της, μόνον όμως κατά την κρίση της ίδιας (του Υπουργικού Συμβουλίου), και όχι κατόπιν πρόσκλησης των τοπικών αρχών που οργανώνουν την εορτή. Κατά συνέπεια, ο δικτάτορας *απαγορεύει ρητά «την καθιέρωσιν νέας εορτής οιασδήποτε μορφής»* από τις στρατιωτικές μονάδες, τους δήμους και τις κοινότητες, και εν γένει από τα σωματεία και τις οργανώσεις, *χωρίς οι*

ενδιαφερόμενοι να έχουν έλθει προηγουμένως σε συνεννόηση με το αρμόδιο υπουργείο για κάθε ξεχωριστό είδος εορτής (δηλ. θρησκευτικής, τοπικής ή εορτής εθνικής εμβέλειας), να έχουν λάβει την έγκρισή του και να έχει εκδοθεί το σχετικό Β. Διάταγμα. Ο Μεταξάς εκφράζει μεγάθυμα την βεβαιότητά του ότι «τα δια του παρόντος κανονιζόμενα» θα τηρηθούν πιστά και δεν θα χρειαστεί «να ελέγξωμεν παράβασιν τινά». Εξηγεί, επίσης, τον λόγο που προκάλεσε αυτή την κανονιστική παρέμβαση:

«Εἰς τὴν ἐκδόσιν τῆς παρούσης προβαίνω, καθ' ὅσον και ἐκ προσφάτου παραδείγματος διεπιστώθη ὅτι ετελέσθη πρωτοβουλία δημοτικῆς ἀρχῆς εορτῆ, καθ' ἣν ἐκλήθη ἐπισήμως ἡ Α.Μ. ὁ Βασιλεὺς ὡς και ἡ Κυβέρνησις και δι' ἣν ουδεμίαν γνώσιν εἶχε περὶ τούτου τὸ ἀρμόδιον ὑπουργεῖον, ουδέ εἶχε καθιερωθῆ, ὡς ὄφειλεν, ἡ τέλεσις τῆς εορτῆς δια Β. Διατάγματος».

Περαιτέρω, λοιπόν, και ἀπὸ ἐγγεῖρημα λεπτομεροῦς κανονικοποίησης ἢ τυποποίησης τῶν εορτῶν, τὸ ζητούμενο ἐδῶ προφανῶς εἶχε να κάνει κυρίως με τὸ ποιος ἔχει τὴν υπέρτατη και ἀποφασιστικὴ ἐξουσία να εἰσαγάγει μια δημόσια εορτῆ, ἐπετειακὴ ἢ μη: ἡ «κοινωνία τῶν πολιτῶν», και ἐν προκειμένῳ ἡ τοπικὴ κοινωνία, και οἱ συλλογικότητές της, ἢ τὸ κεντρικὸ κράτος· με τὸ ποιος ἔχει, ἐν τέλει, τὸν κυρίαρχο λόγο στη διαμόρφωση αὐτοῦ τοῦ πεδίου δημόσιας κοινωνικότητας, κυρίως ἀπὸ τυπικὴ και συμβολικὴ ἀποψη. Διότι στην πράξη, μπορούμε να υποθέσουμε, ὅτι ἡ ἐπίδειξη αὐτῆ κρατικῆς ἰσχύος δύσκολα μπορούσε να ἐπιβληθῆ πλήρως στις τοπικὲς παραδόσεις και κοινωνικὲς δυναμικὲς στο πεδίο τῶν εορταστικῶν πρακτικῶν. Ὅπως εἶδαμε ἄλλωστε, ὁ ἴδιος ὁ δικτάτορας σπεύδει με ἕναν τρόπο να δηλώσει ὅτι δεν σκοπεύει να προχωρήσει σε αυστηροὺς ἐλέγχους συμμόρφωσης ‘εἰς τὰς υποδείξεις’.

Ἡ συμμόρφωση αὐτῆ ὡστόσο, ὅταν περνᾶ μέσω ἐπίσημων ἐγγράφων και δια τῆς υπηρεσιακῆς οδοῦ, οφείλει να ἀποτυπώνεται σαφῶς. Ἐτσι, ὅταν λίγο ἀργότερα, στα τέλη τοῦ 1939, ὁ δήμος Ἐρμούπολης καλεῖται με ἄσχετη ἀφορμὴ -προκειμένου να ἀναποκριθῆ σε ἐρώτημα τοῦ ὑφυπουργείου Τύπου και Τουρισμοῦ σχετικά με τις κατὰ τόπους ποικίλες ἐκδηλώσεις τουριστικοῦ ενδιαφέροντος-, να καταγράψει, μεταξύ ἄλλων, ποιες «μεγάλαι εορταί, ἐπιβλητικαί τελεταί ἐθνικοῦ ἢ θρησκευτικοῦ χαρακτήρος» τελούνται στην πόλη, στο ἐγγράφο τοῦ δημάρχου πρὸς τὸ ὑπουργεῖο που βρέθηκε στο σχετικὸ ἀρχεῖο ἀρχειοκὸ υλικὸ τοῦ ΔΑΕ, ἡ ἀπάντηση εἶναι προσεκτικὴ και σε πλήρη συμφωνία με τις παραπάνω κανονιστικὲς προδιαγραφές τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως: *«Ἡ Εορτῆ τῆς πρώτης τοῦ ἐτους, ἡ Ἐθνικὴ Εορτῆ τῆς 25 Μαρτίου, ἡ Εορτῆ τῆς Αναστάσεως τοῦ Σωτήρος, ἡ Εορτῆ τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως, ἡ Εορτῆ τῆς Ευρέσεως τῆς Εἰκόνας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (τελευταία Κυριακὴ μηνὸς Μαΐου), ἡ 4^η*

*Αυγούστου, Εορτή πολιούχου Αγίου Νικολάου».*³² Συνεπώς, ο δήμαρχος αποφεύγει να αναφέρει τις πιο σημαντικές εορτές της ορθοδοξίας, την λειτουργία-λιτανεία των Επιταφίων και τα Θεοφάνεια, οι οποίες εξακολουθούσαν βέβαια όλη την περίοδο της μεταξικής δικτατορίας να τελούνται με την ίδια μεγαλοπρέπεια και μεγάλη λαϊκή συμμετοχή. Επίσης, δεδομένου ότι το ερώτημα αφορά σε εκδηλώσεις που παρουσιάζουν τουριστικό ενδιαφέρον, στην απάντηση του δήμου Ερμούπολης αναφέρεται μια ακόμα «μεγάλη λαϊκή εορτή» που γίνεται τον Αύγουστο ή τον Σεπτέμβριο, την εορτή του Συλλόγου της Αλληλοβοηθείας, που περιλαμβάνει λαχειοφόρο αγορά φιλανθρωπικού χαρακτήρα, προβολή κινηματογραφικής ταινίας και άλλες εκδηλώσεις. Το έγγραφο καταλήγει ότι δεν τελείται στην Ερμούπολη «ουδεμία άλλη εορτή θρησκευτική, Εθνική ή Λαϊκή». Αναμφίβολα, η απάντηση του δήμου Ερμούπολης δεν αποτυπώνει πολύ πιστά την ευρύτητα, τη μεταβλητότητα και τις δυναμικές αυτού του τόσο ξεχωριστού και σημαντικού για την τοπική κοινωνία πεδίου δημόσιας κοινωνικότητας που προσπάθησα να αναδείξω εδώ.

---

³² Για την μη συμπερίληψη στην έρευνά μου εδώ της επετείου του Α. Νικολάου και της επετείου της ευρέσεως της εικόνας του Α. Δημητρίου, βλ. πιο πάνω, δεύτερη ενότητα και υποσημ. 11.

Εικόνα 1

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΕΛΕΤΗΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΠΕΤΕΙΩΣ ΤΗΣ ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗΣ ΕΟΡΤΗΣ ΤΗΣ Α. Μ. ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΗΜΩΝ **ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ**

Την προσεχῆ Κυριακὴν 22 Μαΐου καὶ ὥρα 11 π. μ., τελεσθήσεται ἐν τῷ ἐνταύθα ἱερῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, χοροστατοῦντος τοῦ Σ. Ἐπισκόπου Σύρου, Τήνου, Ἄνδρου, Κίως καὶ Μήλου, ἐπίσημος δοξολογία, ἡ ἀναβληθεῖσα, ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς ὀνομαστικῆς εορτῆς τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως ἡμῶν.

Τῆς τελετῆς καλύπτειται ἕως μετὰσχολῶν.

Οἱ κ. κ. Πληρεξούσιοι.

Ἄπαντα αἱ ἐνταύθα Πολιτικά, Δικαστικά καὶ Στρατιωτικά Ἄρχαί.

Ὁ Πρόεδρος καὶ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου Σύρου.

Ὁ κ. Δήμαρχος Ἐρμονόλεως μετὰ τῆς Δημοαρχικῆς Ἐπιτροπῆς, τῶν κ. κ. Παρέδρων καὶ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου.

Οἱ φέροντες παράσημα τοῦ Κράτους καὶ μετάλλια τῶν ἐνδόξων ἡμῶν πολέμων.

Οἱ κ. κ. Διευθυνταὶ τῶν ἀνεγνωρισμένων Τραπεζῶν.

Τὰ Μέλη τῆς Διμενικῆς Ἐπιτροπῆς.

Ὁ Πρόεδρος καὶ τὸ Δ. Συμβούλιον τοῦ Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου.

Οἱ Πρόεδροι καὶ τὰ διοικητικὰ Συμβούλια τῶν φιλανθρωπικῶν Ἰδρυμάτων, τῶν Σωματείων καὶ τῶν Συντεχνιῶν, εἰδοποιούμενα ἐπὶ τοῦ κ. Δημάρχου Ἐρμονόλεως.

Οἱ κ. κ. Πρόξενοι τῶν γῶν Δυνάμεων θέλουσι παρακληθῆ, ἵνα, ἐκαιρεστούμενοι, συμμετέξωσι τῆς τελετῆς ταύτης.

Τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱερωτελείας θέλει κανονίσει ὁ Σ. Ἐπίσκοπος Σύρου, Τήνου κ.λ. Τὰ τῆς στρατιωτικῆς παρατάξεως ὁ κ. Φοιδοφάχος καὶ τὰ τοῦ Λιμένος ὁ κ. Λιμεναρχῆς.

Τὸ ἐσπέρας φωταγωγηθήσονται τὰ δημόσια καὶ δημοτικά καταστήματα.

Ἐν Ἐρμονόλει τῇ 18 Μαΐου 1921.

Ο ΝΟΜΑΡΧΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Δ. ΜΑΡΟΥΔΗΣ

Εικόνα 2

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ο ΝΟΜΑΡΧΗΣ ΤΩΝ ΚΥΚΛΑΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΕΛΕΤΗΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΒΔΕΚΗΣ ΤΗΣ ΕΟΡΤΗΣ ΤΗΣ Α. Μ. ΤΟΥ
ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Την προσεχὴ Πέμπτην 23 Ἀπριλίου 1936, ὥραν 11ην π. μ., τελεσθήσεται ἐπὶ τῇ εορτῇ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως **ΓΕΩΡΓΙΟΥ** ἐπίσημος Δοξολογία ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, χοροστατούντος τοῦ Σιδηρομνηστικῆς Μητροπολίτου, μετὰ τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου.

Παρακαλοῦνται, ὅπως κατὰ τὴν δοξολογικὴν παραστάσιν:

Ἄσπας ὁ ἁγίος

Οἱ κ. κ. Βουλευταί.

Οἱ κ. Δημαρχοί.

Πᾶσαι αἱ Πολιτικαί, Δικαστικαί, καὶ Στρατιωτικαί Ἀρχαὶ μετὰ τῶν Λειτουργῶν αὐτῶν, κατὰ τὴν οὐκείαν τάξιν.

Οἱ Διοικήται, τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἑσθέρων Ἀθωακικῶν μετὰ τῶν Ἀθωακικῶν αὐτῆς, ὁ κ. Διὸς Χωροῦ Κυκλαδῶν, ὁ κ. Λιμεναρχὴς καὶ ὁ κ. Διὸς τοῦ Στρατιωτικοῦ Γραφείου μετὰ τῶν κ. κ. Ἀθωακικῶν.

Οἱ Σχ. Ἐπιτρόποι τῶν Καθολικῶν.

Οἱ κ. Πρόεδροι τοῦ Δημ. Συμβουλίου μετὰ τῶν Δημ. Συμβούλων.

Οἱ κ. κ. Δημαρχικαὶ Παρεδρῶν.

Οἱ κ. κ. Πρόεδροι καὶ τὰ Μέλη τῶν Συλλόγων Διοικητικοῦ, Γατρικοῦ, Φαρμακευτικοῦ καὶ Ὀδοντιατρικοῦ.

Οἱ κ. κ. Πρόεδροι τοῦ Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου καὶ τῆς Ἀγροτικῆς Ἐπιτροπῆς μετὰ τῶν Συμβούλων αὐτῶν καὶ οἱ κ. κ. Διοικηταὶ τῶν Τμημάτων τῶν Τραπεζῶν καὶ τῶν λοιπῶν Ἀνεμόμων Ἐταιριῶν.

Οἱ κ. Ἐφοροὶ τῶν Προσκόπων.

Ἡ Ἐφορὴ ἐκ κυρίων τοῦ Σώματος τῶν Ὀδηγῶν.

Οἱ Πρόσκοποι καὶ αἱ Ὀδηγοὶ ἐν στολῇ.

Οἱ ἄναγχοι, τὰ θύματα πολέμου, καὶ οἱ ἐν τμητικῇ ἀποστρατιᾷ διατελοῦντες καὶ τὸ Σωματεῖον τῶν ἐν Ἀποστρατιᾷ Ἀθωακικῶν.

Οἱ κ. κ. Ἀντιπροσώπων τοῦ Τόπου.

Οἱ κ. κ. Πρόεδροι καὶ τὰ Μέλη τῶν Συνετηρητικῶν καὶ Σωματείων μετὰ τῶν Διοικητικῶν αὐτῶν Συμβούλων μετὰ τῶν Λαϊκῶν αὐτῶν.

Οἱ κ. κ. Πρόεδροι τῶν Ἑθνικῶν Κρατῶν ὀλίγοι κληθεὶς ἐκ παραστάσιν, ἐάν εὐκρεστῶνται.

Μετὰ τὴν Δοξολογικὴν θέλωμε δεχθῆ τὰ συγχαρητήρια τῶν Ἀρχῶν καὶ πολιτῶν ἐν τῇ Νομαρχικῇ Καταστάσει.

ἐν Ἐρμούπολει τῆς 20 Ἀπριλίου 1936.

Ο ΝΟΜΑΡΧΗΣ ΤΩΝ ΚΥΚΛΑΔΩΝ
Κ. ΒΑΣΙΟΣ

(Ἡ παρὼν διαταγή ἐστὶν ἰσχυρὰ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐπισημότητος.)

Εικόνα 3

ΣΥΜΠΟΛΙΤΑΙ,

Εύλαβῆς τηρητῆς τοῦ πατροπαραδότου τοπικοῦ ἔθους
συμφανθέντος ἀρρήκτως πρὸς τὴν Ἱστορίαν τῆς διαπρε-
φάσεως καὶ ἐν τῇ ναυτιλίᾳ Ἑρμουπόλεως, τοῦ ἀγιασμοῦ τῶν
ὕδατων διὰ τῆς εἰς θάλασσαν καταδύσεως

ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΚΑΙ ΖΩΟΠΟΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

παρακαλῶ πάντας ὅπως εὐαρεστηθῆτε καὶ προσέλθητε εἰς
τὸν ἐνταῦθα Μητροπολιτικὸν Ναὸν τῆς Μεταμορφώσεως
τὴν προσεχῆ Παρασκευὴν 6 Ἰανουαρίου παρὶ ὥραν 10ην
π. μ., ἵνα μετὰ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου ἡμῶν
καὶ ἀπαντος τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἑρμουπόλεως κλήρου καὶ
πάντων τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν Ἀρχῶν, παρα-
κολουθήσωμεν τὴν τελεσθησομένην λιτανεῖαν καὶ παρα-
στῶμεν εἰς τὸν κατὰ τὴν μεγάλην ἀπὸ δάθρακ τοῦ πηλικοῦ
Ἰγαιονομείου (Σανιτᾶ) τελούμενον ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας
ἀγιασμοῦ τῶν ὑδάτων διὰ τῆς ἐν τῇ θαλάσῳ καταδύσεως
τοῦ Σταυροῦ, προσδίδοντες εὖτω τὸν πρόσηκοντα παλλαί-
κον χαρακτήρα εἰς τὴν σεμνὴν ταύτην τελετὴν, ἣς ἡ διττὴ
σημασία, θρησκευτικὴ τε καὶ Γοπικὴ, βαθύτατα ἐγκρα-
ραγμένη εἰς τὰς καρδίαις πάντων ἡμῶν, ἀπετέλεσε ἐκπα-
λαι καὶ ἀποτελεῖ καὶ νῦν, τὴν κατ' ἐξοχὴν φερέλπιδα ἡ-
μέραν τῶν ναυτιλλομένων Ἑρμοπολιτῶν.

Ἑρμούπολις 4 Ἰανουαρίου 1928.

Ὁ Δήμαρχος
ΕΠΑΜ. ΠΑΠΠΑΔΑΜ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΤΗΣ ΛΙΤΑΝΕΙΑΣ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΕΠΙΤΑΦΙΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΣΠΕΡΑΝ
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ & ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ

Τὰ τῆς λιτανείας τῶν Ἐπιταφίων τῶν διαφόρων Ἱερῶν Ναῶν τῆς πόλεως ἕτις τελεσθῆσεται κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Παρασκευῆς 25 ἡγουτίου μηνὸς Ἀπριλίου, ἰκανοῖσασιν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς ὡς ἑξῆς :

Α'.) Ἡ περιφορὰ τῶν Ἐπιταφίων ἐκάστου τῶν ἐνοριακῶν Ναῶν τῆς πόλεως ἐκτελεσθῆσεται ἐντὸς τῶν ὁρίων ἐκάστης ἐνορίας, κατὰ τὰ εἰωθότα, εἰδικῶς δ' ἡ λιτανεία τοῦ Ἐπιταφίου τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος ἀρχεται τὴν 9 1)2 μ. μ. ἀκριβῶς, ἡγουμένου τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου ἡμῶν μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν Ἱεροῦ Κλήρου καὶ τοῦ Ἐπιταφίου καὶ ἐπομένων τῶν Δημοτικῶν Ἀρχῶν Ἑρμουπόλεως καὶ πασῶν τῶν Δημοσίων Ἀρχῶν τῆς πόλεως Πολιτικῶν, Δικαστικῶν καὶ Στρατιωτικῶν. Καθ' ἅπασαν τὴν διάρκειαν τῆς λιτανείας ὁ προπορευόμενος τῆς συνοδείας μουσικὸς θίασος τῆς Μουσικῆς Ἐταιρίας εἶμι ἀνακρούη πένθιμα ἐμβατήρια.

Β'.) Πᾶσαι αἱ πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν λιτανείαν προσκλήσεις εἶναι ἐν ταῦτῳ καὶ προσκλήσεις, ὅπως οἱ καλούμενοι παρευρεθῶσι κατὰ τὴν ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ τῆς Μεταμορφώσεως τελεσθησομένην ἀκολουθίαν τοῦ Ἐπιταφίου θρήνου.

Γ'.) Τὰ τῆς ἐν γένει διατηρήσεως τῆς τάξεως καὶ εὐκοσμίας κατὰ τὴν λιτανείαν κανονισμὸς ἢ ἀρμοδία Ἀστυνομικὴ Ἀρχὴ ἐν συμπράξει μετὰ τῆς ομάδος τῶν Προσκόπων.

Δ'.) Ἡ λιτανεία ἀρχεται, ἐξερχομένης τῆς συνοδείας ἀπὸ τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ὁμήρου δυτικῆς ἐξωθύρας τοῦ περιβόλου τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ, ἀκολουθοῦσα δὲ τὴν αὐτὴν ἦν ἀνέκαθεν ἀκολουθεῖ πορείαν, καταλήγει εἰς τὴν κεντρικὴν πλατείαν Μισοῦλη, ὅπου τελεσθῆσεται ἡ συνήθης πάνδημος παράκλησις. Μεθ' ὅ ἐπιανακάμπτει εἰς τὸν Ναὸν διὰ τῆς ἀνατολικῆς τοῦ περιβόλου τῶν ἐξωθύρας.

Ε'.) Τὸ παρὸν πρόγραμμα δημοσιευθῆσεται πρὸς γνώσιν τῶν πολιτῶν.

Ἐν Ἑρμουπόλει τῆ 23 Ἀπριλίου 1924.

Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΕΠΑΜ. Ν. ΠΑΠΠΑΔΑΜ

Εικόνα 5

Ἐν Ἐρμούπολει τῆ 24 Ἀπριλίου 1935

Πρὸς
τὸν Ἀξιότιμον Ἐπίσκοπον

Ἐνταῦθα.

Ἐχω τὴν τιμὴν νὰ καταστήσω Ὑμᾶς κοινωνοὺς τοῦ ἐκδοθέντος προγράμματος τῆς Λιτανείας τῶν Ἱερῶν Ἐπιταφίων καὶ νὰ παρακαλέσω Ὑμᾶς ὅπως ἐθαρσετούμενοι παραστήτε κατὰ τὴν Λιτανεῖαν τοῦ Ἐπιταφίου τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος, τελεσθσομένην τὴν ἑσπέραν τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Παρασκευῆς 26 τρέχοντος μηνὸς καὶ ὥραν 9.30 μ. μ. ἀκριβῶς.

Μετὰ τιμῆς
Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ

✠
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΤΗΣ

ΛΙΤΑΝΕΙΑΣ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΕΠΙΤΑΦΙΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΣΠΕΡΑΝ
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ

Ὁ Δήμος Ἐρμούπολεως συμμετέχων τῆς κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Παρασκευῆς 26ης Ἀπριλίου ἐ.ε. λιτανείας περιφορῆς τοῦ Ἱεροῦ Ἐπιταφίου διὰ τῆς ὁποίας ἐκδηλώνεται ἡ πρὸς τὸν σταυραθῆντα Σωτήρα συντριβή, ἀφοσίωσις καὶ τιμὴ τῶν πιστῶν δολοκλήρου τῆς Χριστιανισμοῦ, ἐκδίδει ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς.

ΤΟ ΚΑΤΩΘΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Α.) Ἡ περιφορὰ τῶν ἐπιταφίων ἐκάστου τῶν Ἐνοριακῶν Ναῶν τῆς πόλεως γενήσεται ἐντὸς τῶν ὁρίων ἐκάστης ἑνορίας, κατὰ τὰ εἰσῆλθῶτα, εἰδικῶς δ' ἡ λιτανεῖα τοῦ Ἐπιταφίου τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος ἀρξεται τὴν 9 1)2 μ. μ. ἀκριβῶς, τελεταρχῶντος τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Σύρου, Τήνου, Ἀνδρου, Κέας καὶ Μήλου Κου Κου Φύλαρέτου, προπορευομένου μὲν τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου μετὰ τοῦ Ἐπιταφίου ἐπομένου δὲ τοῦ Σεβασμιωτάτου, τῶν Δημοτικῶν Ἀρχῶν Ἐρμούπολεως καὶ πᾶσιν τῶν Ἀρχῶν. Καθ' ἅπασαν τὴν διάρκειαν τῆς Λιτανείας ἡ προπορευομένη Δημοτικὴ Μουσικὴ θέλει ἀνακρούει πένθημα ἐμβατήρια.

Β.) Πᾶσαι αἱ πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν λιτανεῖαν προσκλήσεις εἰσὶν ἐν ταῦτι καὶ προσκλήσεις, ὅπως αἱ καλούμενοι παρευρεθῶσι κατὰ τὴν ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ τῆς Μεταμορφώσεως τελεσθσομένην ἀκολουσίαν τοῦ Ἐπιταφίου Ἐθνήου.

Γ.) Τὸ Φρουραρχεῖον παρακαλεῖται ὅπως κανονίσῃ τὰ τῆς τήρησεως τῆς τάξεως.

Δ.) Ἡ Λιτανεῖα θέλει ἐκκινήσῃ ἀπὸ τῆς ἐπι τῆς οδοῦ Ὀμήρου δυτικῆς ἐξώθερας τοῦ περιβάλλου τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ καὶ θὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ἢν ἀνέκαθεν καθωρισμένην διαδρομὴν καὶ θέλει καταλήξῃ εἰς τὴν Πλατεῖαν «Μισούλη», ὅπου τελεσθήσεται ἡ νενομισμένη δέησις, καθ' ἣν ὁ Σεβασμιωτάτος θέλει εὐλογήσῃ τὰ πλήθη τῶν πιστῶν καὶ ἀναγνώσῃ τὸν προφητικὸν Ψαλμὸν «Ἴνα τί ἐσφράξαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά...» ὃν θὰ ἀνακρούσῃ καὶ ἡ Δημοτικὴ Μουσικὴ μεθ' ἧς ἡ Ἱερὰ Πομπὴ θέλει ἐπιστακάμῃ εἰς τὸν Ναὸν διὰ τῆς ἀνατολικῆς τοῦ περιβάλλου τοῦ ἐξώθερας, ὅπου καὶ θὰ γίνῃ ἡ ἀπόλυσις.

Ε.) Τὸ παρὸν πρόγραμμα δημοσιευθήσεται πρὸς γνῶσιν τῶν πολιτῶν.

Ἐν Ἐρμούπολει τῆ 24 Ἀπριλίου 1935.

Ὁ Δήμαρχος
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΕΥΧΑΚΗΣ

Εικόνα 6

ΣΥΜΠΟΛΙΤΑΙ

Ὁ Μέγας τῆς Ἑλλάδος Θεός, ὅστις ἐν τῇ ἀπειρῷ Αὐτοῦ ἀγαθότητι, μᾶς ἐπροστάτευσεν εἰς ὅλας τὰς δεινὰς Ἐθνικὰς περιστάσεις, ἠύδοκῃσε καὶ πάλιν ν' ἀποστείλῃ ἡμῖν τὸν νέον Αὐτοῦ Παράκλητον τὸν Μέγαν καὶ Ἐνδοξὸν ἡμῶν Στρατηλάτην

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ ΙΒ'.

καὶ νὰ περικουμήσῃ Αὐτὸν μὲ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἠθικά καὶ στρατιωτικά προτερήματα, ὥστε νὰ δυναθῇ ἡγούμενος τοῦ ἡρωικοῦ καὶ ἐμπνευσμένου Αὐτοῦ Στρατοῦ νὰ καταγάγῃ ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος τόσας περιλάμπρους καὶ πρωτοφανεῖς εἰς τὴν Παγκόσμιον ἱστορίαν νίκας, ὥστε ν' ἀποκαταστήσῃ τὸ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ταλαιπωρηθὲν ἄτυχές μὲν ἀλλ' ἐνδοξὸν Ἔθνος μᾶς εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ εὐκλειαν καὶ δόξαν.

Ἐλάχιστον ἐπιτελοῦντες ἀγαπητοὶ συμπολίται φόρον εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Πανάγαθον καὶ Παντοδύναμον Θεόν, παρακαλοῦμεν ἀπάσας τὰς Πολιτικάς, Δικαστικάς καὶ Στρατιωτικάς ἀρχάς, ἅπαντα τὰ Σωματεῖα μετὰ τῶν Λαβάρων αὐτῶν καὶ τὸν Λαόν, ὅπως σύσσωμοι σπεύσωμεν σήμερον περὶ ὥραν Ὁγν μ. μ. εἰς τὸν ἐνταῦθα Ἱερὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅπως μετὰ τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου ἀναπέμψωμεν πρὸς τὸν Ὑψίστον τὰς ἐγκαρδίους ἡμῶν εὐχαριστίας καὶ δοξολογίας διὰ τὰς περιλάμπρους νίκας τοῦ ἡρωικοῦ ἡμῶν Στρατοῦ καὶ παρακαλέσωμεν Αὐτὸν ἵνα ἐν τῇ μεγαθυμίᾳ Αὐτοῦ προστατεύῃ ἡμᾶς ἐς αἰεὶ.

Ἑρμούπολις 8 Ἰουλίου 1921.

Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΦΟΥΣΤΑΝΟΣ

Εικόνα 8

ΣΥΜΠΟΛΙΤΑΙ

Κατὰ τὴν 6 Δεκεμβρίου π. ε. 1920 ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πατρίδα, συνέπεια τοῦ διενεργηθέντος κατ' ἀπαίτησιν Αὐτοῦ Δημοψηφίσματος, ὅπως θ' ἀναγραφῆ, διὰ τὴν πρωτοφανῆ παμψηφίαν αὐτοῦ, μὲ μεγάλα γράμματα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Κόσμου, ὁ Μέγας καὶ Λατρευτός Βασιλεὺς ἡμῶν

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ὁ Δῆμος Ἐρμούπολεως διεμαρτυρῶν τῆς ἐπὶ τῷ μεγίστῳ τούτῳ Ἐθνικῷ γεγονότι λαϊκῆς ψυχῆς, τελειῶν κατὰ τὴν ἐπίσημον ταύτην ἡμέραν 6 Δεκεμβρίου ε. ε. 1921 ἡμέραν Δευτέραν καὶ ὥραν 11 Π. Μ. πάνδημον δοξολογίαν ἐν τῷ ἐνταύθα Ἱερῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Τοιαύτην μαγικειώδη τελούσας πανήγυριν καλοῦμαι πάντας ὑμᾶς Συμπολίται καὶ πάντας τοὺς ἐν Σύρῳ κατοικοῦντας, ὅπως προσέλθητε καὶ δοξολογήσωμεν ἀπὸ κοινοῦ τὸν Ὑψίστον, Ὅστις ἐν τῇ ἀπειρῷ Αὐτοῦ ἀγαθότητι κηδύνηται νὰ ἐπισχῆ ἡμᾶς τε καὶ τὸν λατρευτὸν μας Βασιλεῖα, ὥστε νὰ πραγματοποιηθῆ τίσον περιλάμπρως ἢ εἰς τὴν Πατρίδα ἐπάνοδοι Αὐτοῦ.

Ἐρμούπολις 4 Δεκεμβρίου 1921.

Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ
Γ. Π. ΦΟΥΣΤΑΝΟΣ

Ἐπὶ παρούσα ἔθρον νὰ θεωρηθῆ καὶ ὡς ἰδιαιτέρα πρόσκλησις πρὸς πάντας τοὺς Συλλόγους, τὰ Σωματεία, τὰς Ἐνώσεις κλπ.

Εικόνα 9

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΤΕΛΕΤΗΣ 25^{ης} ΜΑΡΤΙΟΥ 1930

Π Ρ Ω Ι Α

Α'.—'Ανάκρουσις «'Εσθινού».

Β'.—Περί ὥραν 10ην γενική συγκέντρωσις τοῦ λαοῦ Ἐρμουπόλεως ἐν τῇ Πλατείᾳ «Μιαούλη», τῶν Σωματείων μετὰ τῶν Λαβάρων αὐτῶν, τοῦ Προσκοπικοῦ Σώματος, τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου καὶ τῆς Δημοσίας Ἐμπορικῆς Σχολῆς καὶ τῶν λοιπῶν Σχολείων, τῶν ὄργανῶν τοῦ Ἀμερικανικοῦ Ὀργανοτροφείου περιβεβλημένων τὴν Ἐθνικὴν Στολὴν· στέψις τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Ναυάρχου τῆς Παλιγγενεσῆς Ἄνδρου Μιαούλη ὑπὸ τοῦ Προσκοπικοῦ Σώματος καὶ μετάβασις εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἡγουμένων τῶν Δημοτικῶν Ἀρχῶν.

Γ'.—Περί ὥραν 10.30 τέλεισις ἐπισημοῦ δοξολογίας ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ὑπὸ τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς, συλλειτουργοῦντος ἅπαντος τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου Ἐρμουπόλεως. Ὁ κ. Νομάρχης Κυκλάδων καὶ ἅπαναι αἱ πολιτικά, δικαστικά, στρατιωτικά καὶ ναυτικά ἀρχαί, θέλουσιν ἐπισημῶς κληθῆ. Οἱ κ. κ. Πρόξενοι τῶν ξένων δυνάμεων θέλουσι παρακληθῆ ὡς παραστώσι ἐὰν εὐαρεστῶνται. Μετὰ τὴν δοξολογίαν θὰ ὁμιλήσῃ ὁ κ. Νομάρχης.

Δ'.—Ἄμα τῷ πέρατι τῆς δοξολογίας, κάθοδος εἰς τὴν πλατείαν «Μιαούλη», ἐνθα παινιζούσης τῆς Μουσικῆς οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἀμερικανικοῦ Ὀργανοτροφείου περιβεβλημένοι τὴν Ἐθνικὴν στολὴν, θέλουσι χορεύσῃ ἐθνικοὺς χορούς. Ἐκ τῆς ἐξέδρας τῆς Πλατείας θὰ ὁμιλήσῃ ὁ κ. Γυμνασιάρχης.

Ε'.—Εἰτα ἀνοδος εἰς τὸ Δημαρχεῖον, ἐνθα γεννήσεται δεξιῶσις ὑπὸ τῶν Δημοτικῶν Ἀρχῶν τῶν ἐπισημῶν καὶ τοῦ λαοῦ Ἐρμουπόλεως.

ΣΤ'.—Κατάθεσις στεφάνου ὑπὸ τοῦ Προσκοπικοῦ Σώματος πρὸ τοῦ Ἡρώου τῶν Πεσόντων.

Ε Σ Π Ε Ρ Α

Α'.—Φωταγώγησις τοῦ Δημαρχιακοῦ Μεγάρου καὶ τῆς Πλατείας Μιαούλη, διὰ παραλλήλων φωτεινῶν τόξων.

Β'.—Καύσις βεγγαλικῶν καὶ πυροτεχνημάτων, περί ὥραν 8ην μ. μ., παινιζούσης τῆς Μουσικῆς ἐν τῇ Πλατείᾳ Μιαούλη.

Τὰ τῆς τάξεως ἐν τῷ ναῷ καὶ κατὰ τὸν ἑορτασμὸν, θέλει τηρήσει ἡ διοίκησις Χωροφυλακῆς Κυκλάδων, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Προσκοπικοῦ Σώματος.

Ἐρμούπολις τῇ 24 Μαρτίου 1930.

Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ
ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ Ν. ΠΑΠΠΑΔΑΜ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΟΞΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΠΙ ΤΗ ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ ΕΟΡΤΗ
ΤΗΣ Α. Ε. ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
Κ. ΙΩΑΝ. ΜΕΤΑΞΑ

Η ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΩΝ & ΒΙΟΤΕΧΝΩΝ
ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ ΚΥΚΛΑΔΩΝ

Εκδηλούμετες την προς τον Έθνικον Κυβερνήτην βαθειάν εὐγνωμοσύνην του
Επαγγελματικου, Βιοτεχνικου και Εργατικου Κόσμου του Νομού Κυκλάδων,
διὰ τὴν στοργικὴν μέριμναν μετ' ἧς περιβάλλει τὰς τάξεις ταύτας, τελοῦσι τὴν
προσεχὴ Κυριακὴν 10 Ἰανουαρίου 1937 καὶ περὶ τὴν 10 1/2 π. μ. ἀκριβὸς μεγα-
λοπρεπὴ Δοξολογίαν ἐν τῷ ἑξατάθῳ Ἱερῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐκτὸς ἑγείας,
μακρομνηστεύσας τοῦ Ἐθνικοῦ Κυβερνήτου κ.

ΙΩΑΝ. ΜΕΤΑΞΑ

καὶ ἐκτὸς ἀποκλήσεως τοῦ ἔργου τῆς Ἐθνικῆς ἀναδημοσίεως.

Εἰς τὴν δοξολογίαν ταύτην προσκαλοῦνται:

- 1) Ἄπαντες ὁ Λαὸς Ἑρμοῦπέλαγος καὶ Σύρου.
- 2) Ἄπαντες οἱ Ἐπαγγελματίαι, Βιοτέχνη, ἑργάται καὶ ἀγρόται μετὰ τὸν Δι-
ουκῆσαν τῶν Σωματείων καὶ Λαβάρων καὶ
- 3) Ἄπαντα αἱ Πολιτικά, Στρατιωτικά, Δικαστικά ἄρχαι προσκαλοῦνται ὡς
ἐν ἐνδεχόμεναι, παραστέθει.

Ἐν Χέρῳ τῆ 8 Ἰανουαρίου 1937.

ΟΙ ΠΡΟΕΔΡΟΙ

ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜ. & ΒΙΟΤΕΧΝΩΝ

Κ. ΦΙΛΙΠΠΟΠΟΛΙΤΗΣ

ΤΑ ΔΙΟΙΚ. ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ

ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

Θ. ΚΟΥΜΗΣ

Εικόνα 11

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΟΡΤΑΣΜΟΥ ΕΘΝΙΚΗΣ ΗΜΩΝ ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑΣ 25 ΜΑΡΤΙΟΥ 1938

ΠΡΩΤΑ

Α'.—Ώρα 7η. Ανάκρουσις Ἐθνικοῦ ὑπὸ τῆς Δημοτικῆς Μουσικῆς μετὰ τὸν οὐλο-
πυκτὸν τὸν Προσκόπων καὶ τῆς τοῦ Ἀναμορφωτικοῦ Σχολείου.

Β'.—Περὶ ὄραν 10ην. Γενικὴ συγκέντρωσις τοῦ Λαοῦ τῆς Ἐρμουπόλεως εἰς τὴν
Πλατείαν Μιαούλη, τῶν Σωματείων μετὰ τὸν Λαβάρων αὐτῶν, τῆς Ἐθνικῆς Ὀργα-
νωσεως Νεολαίας Σέρου, τοῦ Προσκοπικοῦ Σώματος, τοῦ Σώματος Ἑλληνίδων Ὀδη-
γῶν, τῶν σπουδαστῶν τῆς Σχολῆς Μηχανικῶν, τῶν μαθητῶν Γυμνασίου, Ἐμπορικῆς
Σχολῆς, λοιπῶν Σχολείων, τοῦ Ἀναμορφωτικοῦ καὶ Παλαιῶν Ποιημάτων.

Γ'.—Στέψις τοῦ Ἀνδριάντος τοῦ Ναυάρχου τῆς Παλιγγενεσίας Ἀνδρέου Μιαούλη
ὑπὸ τῆς Ὀργανώσεως Ἐθνικῆς Νεολαίας τῆς Ἑλλάδος καὶ μετάβασις μετὰ τῆς Μου-
σικῆς καὶ τῶν Λαβάρων τῶν Σωματείων εἰς τὸν Ἱερὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου,
ἡγουμένων τῶν Δημοτικῶν Ἀρχῶν.

Δ'.—Περὶ ὄραν 11ην τέλεσις ἐπισημοῦ Δοξολογίας ἐν τῷ Ἱερῷ Ναφ τοῦ Ἁγίου
Νικολάου χοροστατοῦντος τοῦ Σεβασμ. Μητροπολίτου κ. κ. Φιλαρέτου μετ' ἅπαντος
τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου τῆς Ἐρμουπόλεως, Ὁ κ. Νομάρχης τῶν Κυκλάδων καὶ ἄποσιαι αἱ
Πολιτικά, Δικαστικά, Στρατιωτικά καὶ Ναυτικά Ἀρχαὶ θέλουσι ἐπισημως κληθῆ.
Οἱ κ. κ. Πρόξενοι τῶν ξένων Δυνάμεων θέλουσι παρακληθῆ ὅπως παραστῶσι ἐν
ἐυαρεστῶνται.

Μετὰ τὴν δοξολογίαν θέλει ἐκφωνήσῃ τὸν Πανηγυρικὸν ὁ Γυμνασιάρχης Ἀρρένων
κ. Α. Ρούσος, ὁπαδὸς τῆς Ὀργαν. Ἐθν. Ἀναγεννήσεως ἐκ μέρους αὐτῆς.

Ε'.—Ἀμα τῷ πέρατι τῆς Δοξολογίας κάθοδος εἰς τὴν Πλατείαν Μιαούλη ἐνθα παι-
νίζουσιν τὸν Μουσικῶν Δημοτικῆς καὶ Ἀναμορφωτικοῦ Σχολείου θέλει ἐπικολουθήσει
παραλαίσι, εἰς ἣν θὰ λάβουσι μέρος 1) ἅπαντα τὰ Δημοτικά Σχολεῖα, 2) τὸ Γυμνάσιον
Θηλέων, 3) Τὸ Σῶμα Ἑλληνίδων Ὀδηγῶν, 4) Ἡ Ὀργανώσις Ἐθνικῆς Νεολαίας
ἦτοι: (Ἐμπορικὴ Σχολή, Σχολὴ Μηχανικῶν, Γυμνάσιον Ἀρρένων, Πρόσκοποι) καὶ 5)
Παλ. Ποιηματοί. Τὴν παραλαίαν θέλουσι παρακολουθήσει οἱ Ἐπίσημοι ἀπὸ τῶν Βαθμι-
δων τοῦ Δημοτικοῦ Μεγάρου.

ΣΤ'.—Ἀμα τῷ πέρατι τῆς παραλάσεως ἀνοδος εἰς τὸ Δημαρχεῖον ἐνθα γενήσεται
ἐπίσημος δεξίωσις τῶν Ἐπισημῶν καὶ τοῦ Λαοῦ τῆς Ἐρμουπόλεως ὑπὸ τῶν Δημοτι-
κῶν Ἀρχῶν, καθ' ἣν θὰ ὁμιλήσῃ καταλλήλως ὁ Δημαρχος κ. Ἐδάγγελος Σοχάκης.

Ζ'.—Τὰ τῆς τάξεως ἐν τῷ ἑσωτερικῷ τοῦ Ναοῦ καὶ κατὰ τὴν παραλαίαν παρακαλεῖ-
ται νὰ ἀναλάβῃ ἡ Διοίκησις Χωροφυλακῆς Κυκλάδων, ὁ δὲ κ. Φρούραρχος Σέρου
παρακαλεῖται ὅπως κανονίσῃ τὰ τῆς παρατάξεως καὶ παραλάσεως.

Η'.—Τελετάρχης ἐν τῷ Ναφ ὀρίζεται ὁ ἐπαίλληλος τοῦ καθ' ἡμᾶς Δήμου κ. Ἀθανά-
σιος Χατζῆρης βοηθοῦμενος ὑπὸ Προσκόπων.

ΕΣΠΕΡΑ

Α'.—Ώρα 3.30 μ. μ. Ἀγῶνες τοῦ Γυμνασίου Ἀρρένων ἐν τῷ Γυμναστηρίῳ.

Β'.—Ώρα 6 μ. μ. Διάλεξις ἐν τῷ Δημοτικῷ Θεάτρῳ ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Ζορμπᾶ Ἀξιομα-
τικοῦ Β. Ν.

Γ'. Φωταγώγησις τοῦ Δημαρχιακοῦ Μεγάρου, Πλατείας Μιαούλη καὶ ὁδοῦ Ἐρμού.

Δ'.—Ώρα 7 μ. μ.—9. Μουσικὴ Συναντήσια παρὰ τοῦ Ἀναμορφωτικοῦ Σχολείου.

Ε'.—Ώρα 8.15 Λαμπιδηφορέα ὑπὸ τῆς Ὀργανώσεως Ἐθνικῆς Νεολαίας καὶ τοῦ
Προσκοπ. Σώματος με ἐπικεφαλῆς τὴν Μουσικὴν τοῦ Δήμου.

ΣΤ'.—Ώρα 9 Κάουσις πυροτεχνημάτων ἐν τῇ Πλατείᾳ Μιαούλη.

Ζ'.—Ώρα 9—10. Μουσικὴ Συναντήσια ἐν τῇ Ἐξέδρῳ Μιαούλη ὑπὸ τῆς Μουσικῆς
τοῦ Δήμου. Ἐθνικὸς Ὕμνος, ἀποχώρησις.

Ἐν Ἐρμουπόλει τῆς 22 Μαρτίου 1938.

Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΕΥΔΑΓΓΕΛΟΣ ΣΟΧΑΚΗΣ